

neven

MAKOVO ZRNO

ušumović

PROFIL

Neven Ušumović

Makovo zrno

*Po motivima kratkih priča Géze Csátha
(Szabadka, 1887. - Subotica, 1919.)*

Prayer for Passive Resistance

Klizalište Braće Radić

Snijeg se brzo topio na žutoj keramici ulice Braće Radić. Usprkos potpunoj nestašici benzina, automobili su kolali Suboticom od ranog jutra. Kada su gradski oci prije stotinjak godina odlučili popločati ulicu keramikom, halucinirali su kako pločnik umirujuće odjekuje jekom kopita zaprežnih konja. Ista ta ulica sada je, međutim, obeznanjeno drijemala pod prigušenom bukom razdrndanih automobila.

Vraćali smo se s Prozivke, stambenog bloka u blizini Bolnice, iscijeđeni od beskonačnih zadimljenih razgovora s balavurdijom koja je osnovala anarho-komunu u jednoj od napuštenih garsonjera. Mislim, debilana, što reći, barem da je bilo više cirke[1]. No, ajde, tješili smo se - bolje nego da se tabaju po gradu. Tabadžije su bili u prvim vijestima, a ovoj ekipi bila je dovoljna dvadeset i druga stranica Subotičkih novina, te njihova slika gdje piše, ono, mi sviramo treš ili andergrund.

Kad smo se dogegali do Braće Radića, oči su nam se zacaklile od prizora: ulica je postala pravo automobilsko klizalište! Jedan crveni jugo pokušavao se držati sredine, ali nešto ga je nezaustavljivo vuklo u prljavi snijeg što je u gomilama stajao na rubu ceste. Vozačica u šarenoj kineskoj trenirci, sa šubarom na glavi, u dubokim crnim čizmama, izašla je i očajno kružila oko svoga automobila koji se napokon zabio u snijeg. Gledala nas je bijesno kao da je to naša šala. I mi se ubrzo uključujemo: u trku, brži smo od klizećih vozila, prilazimo im odostraga i guramo ih u stranu. Ništa nam se ne može suprotstaviti, brži smo, jači smo - ali, u trenutku naše svemoći, u susret nam dolazi pijana klizačica - bijela zahrđala škoda, vrtoglavim piruetama zauzima prostor i već smo na zemlji, porušeni čunjevi u čudu...

Ušmrkivali smo snježne prizore poput najboljeg kokaina, kad nas je zaglušila zastrašujuća škripa kočnica. Stojadin, zelen kao ortodoksna mađarska kapija, okretao se oko svoje osi uz razdragane krikove četvorice putnika. Odmah nam je bilo jasno da ono što smo čuli nije škripa - kroz otvorene prozore kreštao je saksofon Erica Dolphyja (Mirko nam je nenametljivo došapnuo: a što ako je to ipak

Kaouru Abe? Uvijek se pravio važan s tim japanskim imenima). Naša četiri japanska prijatelja izašla su iz automobila uz neartikulirane srpske psovke. Hej, pa to su 4 Mungosa! - u glas ćemo. - Ehej, zbog vas vrijedi živjeti u ovom usranom gradu!

Svi u gradu zvali smo ih Mungosima - jedino ih je Mirko oslovljavao poimence: Yasuhiro, Hiroaki, Naruyoshi, Kenta! A Mungosima smo ih zvali zbog vrlo glupog razloga: jedne nam je večeri Hiroaki držao predavanje o Charlesu Mingusu i njegovom glavnom solistu Ericu Dolphyju, njihovom idolu, a kako je u Subotici bilo više Japanaca nego ljudi koji su slušali Mingusa, netko je provalio: pa to je to, oni su naši japanski mungosi!

- Dolazi Otomo, čovječe, dolazi Otomo!!! - zagrlio me Yasuhiro.

- Koji Otomo? - upitao sam, jer postojao je samo jedan Otomo za kojeg sam ja znao, a taj je bio najveći neprijatelj Mungosa!

- Yoshihide, naš Otomo Yoshihide!

- Otkud je on sad vaš!? Neće valjda i u Subotici svirati na gramofonu bez ploče ili na praznom sampleru kao ona njegova Sachiko M, pa to ste nam vi pričali, zar ne!?

- Ne, ne, vratio se svojoj gitari, svirat će Dolphyja!

- A zato vi prašite sada to u autu! Čekaj, znači on sluša iste stvari kao i vi?

- Ma da, sve je to ista priča. Izgleda da dolazi radi nas, tako nam barem javljaju iz Beograda.

Čudno, nakon gotovo deset godina - pa gotovo smo već u 2000.! - netko iz Japana dolazi zbog naših Mungosa. I to baš Otomo, mrski Otomo...

Srbija do Tokija

Koncert je bio navečer. Otišli smo do Mungosa, u njihov stan, ne bi li nam sve to još malo sjelo. Mungosi su naravno stanovali u Tokiju, bloku blizu centra. Mislim da je naziv tog bloka bio jedan od razloga zašto su ostali u našem gradu. Živjeli su upravo u onoj zgradi na kojoj je već godinama stajao grafit Srbija do Tokija, Centar Vojvođanima! Nikad se nitko nije potrudio objasniti taj grafit Japancima.

Japanci su se stvorili u Subotici na vrhuncu Ristićevog kazališnog imperija. Ristić ih je pozvao da nakon Beograda sviraju kod nas - ja

sam tada, početkom devedesetih, bio u nekom drugom filmu da bih išao na koncert - no, svirali su free-jazz, to je sigurno. Onda je izbio rat i oni su iz nekog nedefiniranog osjećaja otpora ostali ovdje. Srbija je ratovala, a oni su pružali otpor - ili obrnuto (nikad nismo do kraja mogli razumjeti što se kuha u njihovima glavama), cijeli svijet bio je protiv Srbije, a oni su svirali i živjeli u toj Srbiji. Sve je to bilo tako otužno već 1993. godine. Izvori kreativnog ludila polako su sahnuli, Mungosi više nisu mogli svirati svoj noise-jazzu Gustavu, niti bilo gdje drugdje, privatne žurke bile su pogodne samo za muziku s gramofona i CD-playera. Počeli su tezgarići po svadbama, bilo je samo bitno da su pojedinačno raspoređeni po tamburaškim „bandama“, jer zajedno bi, dobro su to znali, vrlo brzo izgubili kontrolu. Ovako je svatko od njih bio maskota nekoj bandi.

U doba embarga i sveopće izolacije, njihove priče o gitaristu Masayukiju Takayanagiju zvanom Jojo, o saksofonistu Abeu, njihovi referati protiv elektronskih eksperimenata koje su izvorni improvizatori Otomo Yoshihide i Sachiko M počeli izvoditi devedesetih, prepričavali su se kao da su sva ta imena glasnici neke Obećane zemlje, nekog drugog Tokija u koji ćemo svi jednog lijepog dana dospjeti - i, nadali smo se - tamo zauvijek ostati.

Zasada smo bili u našem Tokiju, lift nije radio, krenuli smo pješice do petog kata gdje su Mungosi imali zajednički stan, točnije brlog. Dok je otključavao, Naruyoshi nam je, bez posebne ozlojeđenosti, pričao kako se na otocima regije Okinawa organiziraju za turiste bitke mungosa sa zmijama, zmijama koje oni zovu habu. Na priču se odmah nadovezao Kenta i rekao da ćemo sada svi za kaznu što ih zovemo Mungosima morati popiti habu sake, okinawsku rakiju koja sadrži otrov te zmije, venom. U hodniku je zavladao muk, bili smo malo previše umorni za takve šale. Kenta se odmah pojavio s rakijom, na njoj je bio crtež crnog džezera sa saksofonom, saksofon se uvijao kao zmija, a note su iskakale iz njegove čeljusti! Živio Kenta, živjeli Mungosi! - povikali smo u glas.

Sake - neka naša, domaća rakiještina koja nikad nije vidjela Japana - donio je bistrinu. Jutarnje sivilo sve je gušćim oblacima pritiskalo prozorska stakla, a onda je počela padati kiša, pa snijeg. Otišao sam u kuhinju, na brzinu pojeo ostatke pečenih jaja koje sam našao na štednjaku u tignju i otvorio frižider. Unutra je bila samo tegla

feferona, fuj! Začuo se šum TV-ekrana, Mirko i Yasuhiro pričali su o Abeu. Yasuhiro se sjetio da nam nikada nije pokazao film u kojem Abe stoji kraj rijeke, ispod željeznog mosta, i svira dok mu na biciklu prilazi masovni ubojica i silovatelj, glavni junak filma. Ušao sam u sobu i sjeo kraj Naruyoshija. Dok je vrtio vrpcu i tražio početak scene, Yasuhiro je pričao kako je Abe umro već iste te godine kad je snimljen film, 1978. Nije imao ni trideset godina, uzeo je 97 tableta brovarina, sedativa koji inače, objašnjavao je Yasuhiro stručno, ima blago hipnotičko djelovanje, ali je u većim količinama otrovan.

Naravno, svi smo se vezali za broj 97. Pa otkud mu taj broj!? Yasuhiro nas je poslao k vragu, i nastavio kako je Abea jednom privela policija jer ga je neki stari ribar prijavio dok je izvodio svoje uobičajene improvizacije na saksofonu kraj rijeke. Stari je mislio da je ovaj nekog ubio, policija je pretražila teren i zaključila da je krike ipak mogao ispuštati jedino Abeov instrument.

Na TV-u se napokon pojavio dugokosi Japanac sa saksofonom. Snimak je prilično šuštao, a ni TV baš nije bio u najboljoj formi; Abe se oglasio probojnim piskutanjem. Onda mu se saksofon smirio, kao da ga još drži melodija noćne nesanice. Najveći dio svirke činila je izmjena povremenih snažnih eskapada i prilično dugih, naglih stanki. Sve je imalo vrlo duboku, emotivnu i ispovjednu notu. Silovatelj je stajao sa svojim biciklom iza njega i slušao.

Otomo je, javio se sada Hiroaki, pisao o Abeu, i to jako dobre stvari. Otomo kaže da Abe nije svirao free-jazz, improvizirao je na još ekstremniji i bučniji način; zanimale su ga čisto fizičke mogućnosti saksofona. To je više nekakav noise s punkerskom energijom i karizmatikom, upravo to je i Otoma, koji je tada bio klinac, privuklo buci.

Hiroaki je ugasio TV, film je zaglibio u najodvratnije nasilje.

Hiroaki je isto svirao saksofon i bio neka vrst glavnog solista među Mungosima, da ne kažem vode. Možda je upravo od njega krenuo taj otpor, ta besmislena ideja o ostajanju u Srbiji, a zatim ta pasivnost i prepuštanje subotičkoj svakodnevicu. Devedesetih se morao švercati vlastiti život iz godine u godinu, i Hiroaki je to radio dostojanstveno, s prigušenim tonom, bez Abeovih krikova. Kažu da je Hiroaki, dok su Mungosi još svirali skupa, imao Dolphyjevu plemenitost tona, finoću i ozbiljnost. Za bis su uvijek svirali Prayer for

passive resistance, jednu od genijalnih Mingusovih zafrkancija; Hiroaki je „molitvi“ davao težinu koju ona u originalu nije imala. A i nije bilo tu Mingusa i ekipe da dovikuju ozbiljnom Dolphyju/Hiroakiju: Talk about it, talk about it! Ili otegnuto: Oyeeeeeeah...

I sada, navodno, dolazi Otomo sa svojom električnom gitarom svirati Dolphyja!

Oko mene, na tepihu, ležali su izmiješani Japanci, Srbi, Mađari i Hrvati, i njihov umorni dah govorio mi je: sve je ionako već riješeno. Otomo može doći samo dizati buku.

Wiehler, ne Vivaldi

Na podu, zauzeo sam mjesto s pogledom na goblene: četiri godišnja doba. Dok me je san šamarao lijevo-desno, cifrasti pozlaćeni okviri pretvarali su se u izmaglicu, bolje rečeno omaglicu...

PROLJEĆE

Prvi pokušaj buđenja - činilo mi se, već u sumrak - završio je u gore-lijevom proljeću. Cvjetni potok začas me ispunio adrenalinom. Bio sam zec koji je došao oblizati ozonsku kremu s nemirne žubor-vode.

Jasno sam osjetio svaku dlačicu svoga nakostriješenog, naelektriziranog krzna. Miris rascvjetane jabuke potpuno me opio; slušao sam do bola razdragani ptičji žamor koji me sa svih strana zasipao poput kiše.

U daljini, bijeljeli su se debeli seoski zidovi, s malenim prozorčićima koji su blještali na suncu. Najednom, osjetio sam kako mi metak razdire utrobu; čuo, tek zatim, puščani hitac; pretvorio se u meki, vuneni oblak. Visoko sam se vinuo u nebo, naočigled lovaca koji su dotrčali do potoka. Bio sam nasmijani dječji oblak, u naručju mi beba-metak, nina-nana. Međutim, moja beba bila je neutješna i licem iskrivljenim od bola vrištala je u proljeće.

LJETO

Probudio sam se zatim kao naga kupačica. Bile smo četiri, došle smo oprati rublje u rječici. Obavile smo se mokrim plahtama, provlačile jedna drugoj raznobojne vrpce kroz kose e da nam se kovrčavi pramenovi ne bi smočili. Po zrcalu vode plutalo je brezino i bagremovo zelenkasto lišće; jedan šareni psić lajao je radosno na nas iz obližnjeg dvorišta. Stajsko gnojište vonjalo je do zagušljivosti;

muhe su se rojile na sve strane i zujale bez prekida. Sve to proželo nas je slatkom opojnošću, tako da nismo ni primijetile lovački zbor na suprotnoj obali čija je sjena zamutila bistrinu vode. Lascivni grohot, nekakav poklik, nešto kao Juriš!, zatekao nas je potpuno nepripremljene na ovakvu hajku. Zbacile smo plahte u pokušaju da trkom spasimo čednost. Ubrzo se začuo nemilosrdan glas vođe: Pucajte im u noge! Pucajte im u noge!

Ja sam već bila u grmiku kada mi je metak probio stegno i napravio malu vaginicu. Lovac je već bio nada mnom, ali ga je pogled na dvije vagine smeo. Bez mnogo razmišljanja, pucao mi je još jednom u meso, ovog puta u desni list: nova vagina rascvjetala se pred njim bez kapi krvi. Nastavio je bjesomučno pucati, sve dok se od bola i moja usta nisu nijemo razjapila.

JESEN

Našao sam se na mrtvom jezeru. Jesen je već bila poodmakla, sve je bilo isprano; svenulost je, kako se dizao pogled, bila sve gušća i beznadnija. Bio sam žaba, i pred mojim svevidećim očima, moja, nekad sjajna, zelena koža, tamnjela je do neprepoznatljivosti: stapao sam se s okolinom. Istovremeno, gađenje koje mi je ispunjavalo nutrinu prijetilo je rasprsnućem, nadimao sam se i ispuštao glasna upozorenja svima oko sebe. Noć se približavala ogrnuta smeđim oblacima usirene krvi. Lišće je poput gomile govana zatrpavalo jezero. U daljini, tužno se bijelio opustjeli hram; bio je to paviljon u koji se gazdarica nekad davno dolazila muklo pariti sa svojim ljubavnikom. Upravo otuda začuo se hitac, i istovremeno, uz neopisivu jeku, rasprsnula se opna koju sam napinjao otkako za sebe znam.

ZIMA

Napokon, to je bilo moje lice koje se nazire u grmu, daleko iza jelena što je u prvom planu pozerski stajao, rikao i tresao rogovima. Znao sam, iza svih ostalih grmova čuče lovci s napetim puškama. Tanki ledeni trak čuvao je uspomenu na potok koji je ovim koritom žuborio u proljeće. Uživao sam u ciničnom graktanju vrana koje su već mirisale gozbu i toplu krv. Jelen se samodopadno vrtio u mjestu kao da se nalazi pred golemim zrcalom. Njegovi će mu rogovi doći glave, kob mu je nad lubanjom bila ispisana poput strip-oblačića.

Začuli su se pucnjevi, vrane su panično zagraktale, miješajući nemilice grotesku s tragičnošću. Dao sam se u bijeg, ali dvojica, četvorica, bila su mi već za petama. Okrenuo sam se; Japanci s fotoaparatom pucali su po meni svojim blicevima. Pao sam na snijeg sav u krvi, od vreline topile su se prvo moje noge, zatim i kukovi i ruke. Sve je uviralo u moju glavu i izbijalo iz nje u dva rogata kraka, očajnički se šireći, lomeći, povijajući i zaplićući - tražeći izlaz iz ovih od lažnog zlata otežalih okvira.

Buka

Probudio sam se s jasnom namjerom da zauvijek odem iz Subotice. Možda u Japan, ne znam, ali za početak u Hrvatsku, u Zagreb.

Kad smo izašli iz japanskog brloga i krenuli u centar grada, mrak je već zalegao na grad, pokriven još jednim slojem debelog snijega. Otomu su dopustili svirati ispred Narodnog pozorišta, to se valjda još od Ristića nije dogodilo.

Subotičko Narodno pozorište bilo je smješteno u samom centru. Neoklasicistička, oronula narančasta zgrada imala je pročelje u stilu antičkog hrama, šest stupova a iznad njih na zabatu natpis na mađarskom jeziku Népszínház. Eh, koga sve tu nismo gledali: Indoša s njegovom Kuglom i Njihanjem; AIOWA-u; Bica iz Sexe; Disciplinu kičme s pulsirajućim puhačima; Milana Mladenovića kako pjeva Ovo je zemlja za nas... bah.

Glavni je trg već godinama bio jedva osvjetljen. Ispred Kazališta sada je na nekoliko metara od svakog stupa buktjela vatra; limene bačve obuzdavale su plamen i usmjeravale ga uvis. Između bačvi vijugali su kablovi koji su vodili do pojačala i električne gitare skraćene vrata koja je ležala na stolici razlomljenog naslona. Oko stolice, razbacane pedale za distorziju i reverb. To je bila sva scenografija. Snijeg više nije padao, tek bi koja pahuljica zalutala pod reflektore. Mladi su se skupljali u gomilicama, veseli što se nešto događa.

Japanci su bili nervozni, htjeli su do Otoma, prije nego što počne koncert, tek da bi ga čuli kako govori njihov jezik, a ujedno su se bojali toga susreta. Zapravo, nekako su se pritajeno nadali da će nekakve tehnikalijske, ili naprosto policijske, onemogućiti njegov koncert.

Odjednom su i sva ta muzika i sve te razlike u koje su se godinama kleli, ocrnjujući Otoma, postale nevažni pred činjenicom da je stigao čovjek iz njihovog svijeta, Japanac, koji zna i voli sve njihove idole. Ali, nije se moglo do garderobe, ispred su stajali opaki čuvari reda, prekaljeni ratnici.

Ostali smo, dakle, među publikom. Otomo je iskrsnuo iz mraka, u debeloj kabanici boje pijeska, u rukavicama iz kojih su strčali goli vrhovi prstiju i, dakako, sa svojom neizbježnom vunenom kapom na glavi. Nije rekao ništa. Gitara je uz tihi prasak zazujala i počela isprekidano pištati. Otomo se okrenuo prema pojačalu, provjeravajući jačinu tona. Gitaru je držao prilično nisko, ubrzo smo shvatili zašto: taj položaj omogućavao mu je da većom snagom udara tijelom gitare o svoja stegna.

Sve je ustvari počelo tako što je Otomo dobrano protresao gitaru i oslobodio, uz nekoliko nagaza na pedale, cijelu lavinu zvukova. Zastrašujuća buka zavladała je prostorom oko nas i u toj buci - ali tek nakon nekoliko minuta, i uz gotovo istodoban usklik Japanaca - čuo se melodijski tijek Dolphyjeva sola iz poznate Prayer for passive resistance. Zagledao sam se u Hiroakija - bio je blijed kao smrt. Nakon prvog šoka, strava uopće nije iščezla, dapače, vraćala se uz pojačanu jeku, golemim reverbom u koji nas je Otomo zatvorio svojom žestinom i gitarističkim efektima. Nevjerica i uskomešanost obuzele su publiku. Otomo je nemilosrdno gušio jedinu melodijsku liniju napadajući gitaru: udarao je po vijcima, koristio glavu gitare kao oslonac, štap, zabijao ju je okomito u zemlju dok je cijelom podlakticom trljao o žice. Ove zvučne potrese presijecale su stanke koje su bile još manje podnošljive: naznačavao ih je dugi zavijajući pisak koji nam se zabadao ravno u mozak. Otomovi trzaji nakon stanke bili su još snažniji i nitko nije mogao prečuti smijeh, smijeh koji je proizlazio iz nadmoći otvorenog prostora i zvučne siline koja ga je ispunjavala do granica izdržljivosti - i sada je svima postalo očito: koliko smo mali u svemu tome, koliko je sav naš otpor jadan.

A opet, gledali smo u Otoma kao u izvor svega toga, u čemu je bila varka? Kad je završio, osvrtao se oko sebe tražeći mikrofon; dotrčao je jedan od ratnika i pružio mu ga. Ispratio ga je pogledom i rekao nam: OK. Play with me, not with him. Nasmijao se i zatim nastavio na japanskom, svi smo ga razumjeli, poimence je zvao Yasuhira,

Hiroakija, Naruyoshija i Kentu! Instrumenti benda koji je ponekad svirao u kazališnoj kavani izneseni su pred Otoma, a on se i dalje smiješio. Naši japanski prijatelji bez razmišljanja su se izdvojili iz gomile. Hiroaki je započeo odmah, još jednom s Prayer... kao da je želio preduhitriti Otoma! Ali ovaj se brzo snašao, prihvatio se gitare i uzvratio udarac kojim nas je sve bacio na zemlju. Svirka 4 Mungosa bila je sada zahvaćena valom buke koji je nosio sve pred sobom. Put za Tokio napokon je bio probijen.

Svi koji smo mogli, zajedno s Japancima, sutra-prekosutra spakirali smo kofere i otišli u neke veće i bučnije gradove izvan zemlje.

BILJEŠKE

[1] Piće (u subotičkom žargonu).

Makovo zrno

Bezuspješno, jagodicama prstiju, pokušavala sam ukrutiti kositrenog vojnika u njegovim hlačama. Čak ne mogu reći da se nije obazirao; Joška se obazirao, iz pristojnosti mi je to dopuštao, obazrivo, da mu slučajno ne pokvarim posao. Pripravljanje čaja od maka mnogo je ozbiljnija stvar. Na kraju sam se i ja usredotočila na pripremne zahvate, ostavila vojnika u pepelu naše nježnosti.

Vidi li on što i ja, ili vidi zaista samo to: čahure maka, mišja govanca, komad limuna, med i lonac za čaj? Dok s gađenjem odstranjuje govanca - koja uvijek samo on nalazi - odstranjuje li i neki dio mene koji se zalijepio za njegovo ledeno-čisto srce? Čaj neće poravnati put između nas, nedostupnost, odsutnost dodira, svake strasti. Moji dlanovi još su vreli, još mogu zamisliti kako raste i pulsira u mojim šakama, pod mojim prstima. Joška je završio svoj dio posla. Jednu po jednu čahuru stavljam u lonac, ubacujem limun i prelijevam sve vodom.

Štednjak na drva već nas grije, pod loncem nakratko pucketaju kapljice vode preostale od pranja. Dvadesetak minuta kuhat ćemo čaj, a onda se sve treba sleći i ohladiti.

Bakica od koje smo kupili čahure, imala je kuću već na izlazu iz Subotice, kod Senćanskog groblja, u blizini pruge. Joška je opijum ili, u najgorem slučaju, čahure donosio iz Budimpešte, ali ovoga puta se preračunao, njegov dramski tekst nije prihvaćen, nisu ga pozvali u Peštu, i morao se osloniti na subotičke izvore. Polagao je velike nade u taj tekst, vidio je u njemu zalog svoje konačne afirmacije, svog velegradskog uspjeha. Međutim, dok bi uspjeh bio samo njegov, ovaj neuspjeh pao je na sve bližnje, na sve nas, svi smo bili krivi.

Stara Dalmatinka gledala nas je podozrivo, govorila je mađarski tako jadno; sve se svodilo na nekoliko riječi: koliko, imam-nemam. Poput mantre, mrmljala je nešto kao: dico, dico, dico. Ostavila nas je dugo sjediti u njezinoj kuhinji koja je smrdjela po sušenoj ribi; komadi bakalara poput slijepih miševa visjeli su po zidovima. Unutra je bilo pretjerano vruće, Joška je rupcem brisao znoj s čela, dok smo kroz dva prozora s napuklim staklom gledali snijeg kako vije.

Pojavila se napokon, ali ne s čahurama nego sa staklenkama u kojima je već bila mutna čajna tekućina. Joška se naljutio i počeo psovati, zna točno što joj je rekao, nemoguće da ga nije razumjela, tko zna što je ubacila unutra, od kakvih je govana iscijedila čaj. Izašao je s njom i ostavio me samu u kuhinji. Povlačila sam prste na rukama, jedan po jedan, istezala se, osjećajući mačju ugodu u svojoj protežnosti. Jošku je moje tijelo privlačilo tek kao bolni instrument njegovog bijesa, kratke užitke nalazio je samo u tim tupim udarcima i možda u gledanju moga izobličnog, podbulog lica. Njegovi ispadi bili su nepredvidljivi i osjetila sam da bi me u takvim trenucima najradije ubio.

U dramama koje je pisao nikada nije bilo mjesta za mene, ni u jednom liku se nisam prepoznala i osjećala sam kako mu je neugodno kad bih se na nekoj od peštanskih premijera pojavila kao njegova pratilja. Prepoznavala sam samo to uživanje u izobličavanju, samodopadni, podrugljivi osmijeh koji je uvijek kao poza stajao na njegovom licu i iza svega što je pisao i radio.

Upravo takav pojavio se sada na vratima i rekao mi dođi, idemo; u ruci mu je bila manja jutena vreća. Dobili smo čahure od starice koja nas je vjerojatno proklinjala dok smo odlazili.

Prokleti čaj se ohladio, sad ga se moglo piti. Joška ga je procijedio i stavio na stol. Sjeo je na stolac preko puta, njegov nepogrešivi osjećaj za scensko odveo ga je do točke koja mu je jamčila najveću udaljenost od mene. Negdje sam čitala da je upravo takva udaljenost najproduktivnija za duhovni razgovor, ali ovdje se sigurno nije radilo o tome.

Čaj je bio neopisivo odvratna okusa. Stavila sam tri velike žlice meda, iscijedila pola limuna i miješala. Joška je dotada već popio jednu šalicu i punio drugu. Sve je bilo predvidljivo, očekivao se njegov kraći monolog o opijumu. Dok sam srkala svoj otrov, gledao me zaneseno kao da pred sobom vidi pun auditorij. Ustostručena, možda bih mu se ponovno svidjela.

- Ta niska ljudska bića (o osobama oko sebe uvijek je govorio kao o ljudskim bićima) ne znaju što je užitak. Ugađaju sebi s oprezom, uvijek misleći na svoje radno mjesto, obitelj, društveni ugled. Fuj! (neizbježno dvaput) Fuj! Velika ljubav (ha, omaklo mu se, mrzi tu riječ) otkriva se samo u velikom užitku (tu sigurno nije mislio na našu

„veliku ljubav“, dvanaest uzaludnih godina). Zbog tih malih gadova i njihove dosadne i odurne zabave, ovaj svijet postao je mjesto bez rizika i pravog uzbuđenja. Naš iskonski hedonizam u slavu Života (za njega uvijek s velikim „ž“), osuđen je na njihove tamnice, koje u svojoj nemuštosti (svi su nemušti, ja pogotovo) nazivaju kazalištima i koncertnim dvoranama.

Nikada mu nisam aplaudirala, eventualno bih ga pitala koji njegov junak to govori. Nakon kratke stanke, odgovarao je uvijek samo imenom: Géza ili Dide ili Otto ili László. Ovog puta bila sam konkretnija:

- Na tebe ovo djeluje?
- Što? - upitao me je kao da ga pitam za monolog, a ne za čaj.
- Čaj.
- Djeluje - odgovori mi kao jeka.
- Meni je draži čisti opijum, od ovoga sam mutna, zasada me samo tjera na povraćanje.
- Pričekaj da te poklopi.

Izvadili smo klizaljke iz torbe i izašli van. Nisam se osjećala dobro, bila sam uvjerenjena da je već svanulo, međutim, mrak i gusta magla još su upijali samo mjesečinu. Joška je išao iza mojih leđa i grubo me gurkao, kao da me vodi na strijeljanje. Stigli smo do obale zaleđenog jezera. S jedne klupe, na kojoj su ljeta sigurno provodile naše pokondirene gospođe, dremuckajući ispod svojih golemih, neukusnih šešira i šarenih suncobrana, skinuli smo debeo sloj snijega i sjeli da obujemo klizaljke.

Čaj nas je utišao. Osmjehivala sam se besmisleno na sve: na izuvanje cipela, beskonačno vezivanje, na stopala koja uz opiranje ulaze u svoje nove, groteskne okove. Čula sam i Joškin prigušeni smijeh, podrugljiv i odlučan.

Pojurila sam na led i začas nestala u magli. Jedno vrijeme ništa se nije čulo, tek tiho škriputanje pod mojim nogama i prštanje leda. Nije se čuo čak ni obavezan lavež salašarskih pasa iz daljine.

Nakon određenog vremena učinilo mi se da do mene dopire teški lepet cijelog jata vrana. Koncentrirala sam se na taj zvuk i u njemu umišljala razgovor nevidljivih ptica, koji se u mom prijevodu svodio na opsceno dogovaranje. Čula sam ih kako se klade da bradavice na mojim grudima nisu ni približno fine kao orasi, kojih su se jučer

pošteno najele. Promjena bi im, kažu, ipak dobro došla. Pa makar ih oko tih nekoliko zalogaja čekalo toliko posla: kidanje kaputa, bluže, potezanje, bljutava krv.

Pala sam preko jedne izbočine u ledu, točnije širokog ledenog šiljka koji je nastao sudaranjem ledenih blokova. Bio je to loš znak: šiljci obično tvore cijeli labirint, spajaju se u ledene planinske vijence koje je nekad moguće preći samo četveronoške. Prkoseći svojim strahovima, legla sam na leda i posvetila se maglenim pramenovima, točnije pokrivačima. Vidjela sam ledene iskre kako se pale između slojeva magle i leda. Osjećala sam se kao da ležim na brodu i plovim prema Mjesecu. Blijeda svjetlosna točka koju sam odredila kao svoje odredište zvala me sebi. Magleni pramenovi umicali su pred mojim ledenim brodom, svjetlost se širila, mrak povlačio u daleke kutke. Morala sam prekriti oči rukama i tek kada sam otkrila da me ta svjetlost grije, ponovno sam bacila pogled. Sunce; a ne Mjesec.

Cijelo vrijeme gledala sam u Sunce.

Stresla sam se od jeze i uspravila. Pod jednom nogom uobličio se krvav trag. Rana nije bila velika, ali sve je ovo predugo trajalo. Na horizontu vidjela sam Jošku, malenog poput makovog zrna, kako nestaje. Začuli su se pucnji, pištolj je uvijek imao uz sebe. Možda puca na vrane? Možda me pokušava pogoditi? Zaželjela sam da nestane u jednoj od ribarskih rupa u ledu, u dubokoj vodi, među tustim jezerskim ribama i ljigavom travom. I stvarno, začuje se krik i prasak leda. Još me držalo. Poklopilo me, kako to reče moja jedina ljubav.

Od svjetla nisam mogla vidjeti obalu. Sunčeve zrake dodirivale su me i svrdlale mi po mozgu. Ubrzo se ta bol pojačala s kreštavim akordima; započelo je pucanje zrcalne površine ledenih blokova. Buka je polako rasla, pretvarala se u štektanje strojnica, nemilosrdno Sunce potezalo je stotinu žica ove goleme citre koja se raspadala u beskonačnost.

Zrcalni filmovi prštali su oko mene, milijarde prizmi lomilo je svjetlost tvoreći nedokučive apstraktne mozaike.

Napokon, napokon sam dobila glavnu ulogu, napokon moj monolog, moje ustostručenje. Zahvalno sam se okrenula u pravcu u kojem je iščezao Joška, ali nisam mogla vidjeti ništa. Zasljepila su

me svjetla pozornice. Ako je ovo trenutak u kojem se sve moje želje ispunjavaju, onda tijelo našeg velikog čarobnjaka, od milošte zvanog Joška, već počiva na dnu jezera, na postelji od jezerskih trava. Slava mu!

Prislonila sam uho na led: tutnjalo je poda mnom, lijepo se moglo čuti kako se sudaraju tijela masnih jezerskih riba. Njihov nemir bio je razumljiv: hrana je napokon stigla i trebalo se probiti do svog zalogaja. Da mi je još malo snage pa da tragom tog potmulog tutnja dopuzim do rupe u ledu i kroz vodu ugledam muljeviti grob svoga ljubljenog: pustila bih suzu-dvije. Ovako, ležim sa Suncem u očima, duša se odvaja od moga promrzloga tijela i poput izgladnjele grabežljivice miješa se s ribljim jatom pod ledom, hitajući svome konačnom plijenu.

Otac i sin

1.

Spustio je bicikl u jarak i krenuo poljskim putem pješice. Ali samo do usamljenog stabla topole koja se veličanstveno izdizala među kukuruzima, nekoliko koraka od obrađenog zemljišta. Bilo mu je dosadno. Satima je vozio bicikl poljskim putovima, iz dana u dan, ne bi li istisnuo zagrebačke slike iz sjećanja. Dvije godine stratio je na Trešnjevačkoj tržnici prodajući balonere za Kineze. Tri godine studija prava rastegao je na pet, sve dok nije odustao.

Vratio se kod svoga dide. Njegova kuća nalazila se u blizini bolnice, na rubu naselja; dvorište, avlija, gledalo je prema njivama i prvim salašima. Teška i glomazna kapija otvarala se uz priličan napor; nekada je dida izlazio sa svojim tandrkavim traktorom i prikolicom na cestu koja je šleperima sve češće služila kao neka vrst obilaznice. Dragan je sada tu istu kapiju trebao odškrinuti samo toliko da izađe sa svojim biciklom; nije ju ni zatvarao. Za njim su lajala tri crna jazavčara; dida je već drugu godinu provodio ležeći u krevetu i buljeći u televizor. Avlija je zarasla u korov; uz korov raslo je još samo gnojište, na koje se bacalo sve i svašta, tako da ga se više nije moglo ni prodati sve rjeđim, tzv. aktivnim zemljoradnicima. Sa zemljom je bilo kao s crkvom: svi su bili vjernici, ali ne baš aktivni - crkve su, osim za velikih blagdana, zjapile prazne; jednako tako velik dio žitelja Subotice i okolice smatrao se zemljoradnicima, ali je već rijetko tko obrađivao zemlju. Vrijednost joj je pala na minimum, obrađivanje je bilo preskupo i prenaporno; mladi su radije nalazili neki sitni posao u gradu, ili, naprosto, nisu radili ništa. Dragan je u svakom slučaju spadao među ove posljednje.

Znoj mu je natopio majicu s izbljedjelim banom Jelačićem na prsima. Hladnoća i mrak kuhinje djelovali su na njega ošamućujuće, skoro je promašio stolac i pao didi u krevet. Ovaj to nije ni primijetio, bio je hipnotiziran jednom jedinom zvijezdom koja je titrala u mraku: televizorom. Dida je ležao u kujni i šutio po cijele dane, tek bi u Draganovoj nazočnosti progovorio, ali bi i tada divanio nešto svoje. Televizor je stajao na šporetu; antena je hvatala samo prvi i drugi kanal srpske televizije i didin govor sve je više podsjećao na govor srpskih spikera iz offa. Njegov bunjevački govor kopnio je zajedno s

njegovim nacionalnim identitetom. Najviše je volio emisije o povijesti srpskog naroda i manastirima.

Ta naša avlija, jedino još šta mi priostalo, ne dam indžilirima! Pere je sad posto Rvat, cigurno se namiračio, di ne bi. Zna on šta je dobro đubre, samo bi od ovog našeg đubreta zaradio toliko iljadarki da bi i' džakom kući nosio. Ajak! Ne dam Rvatima. Samo bi od cigalja po avliji mogo podignit kuću. Ne šupu, već kuću! Bio sam ja kod njegovog bać sto puta, sve blatnjavo, šor, ambetuš, kujna, avlija, samo gacaš po blatu, ne znaš di ćeš s cipelama. Dosta sam ja u životu štetovo, ne treba mi to! Prija si mi mogo zamazat oči, Pere, sad ja imam druge očale. Ne dam avliju zabadavad. Možeš ti s tvojim zagrebačkim školama otrt gujcu!

Dragan se polako izvukao iz kujne, iako je na programu upravo bila snimka večitog derbija Zvezda - Partizan. Bojao se da ne postane Pere, dida bi još mogao zafrljočiti nešto na njega, ne bi bilo prvi put. Psi - vaške - skakutali su oko njega. Jedan je šepao, drugi je bio slijep, trećem su neki klinci odsjekli rep. Bacio im je kožicu od slanine veličine dlana.

2.

Nije mogao naći fotografiju iz šestog razreda na kojoj je bila njegova školska simpatija Slađana. Preturao je po kući, vadio kompletne Cronina, Marxa i Engelsa, pregledao sve kutke čak i u gostinjskoj sobi, ali ništa. Sjetio se onda da ju je vjerojatno prošle godine bacio na đubrište, dobro se sjeća kako je na poledini pisalo Dragan Buljovčić + Slađana Antunović. Prošle godine svaka uspomena na školske dane u njemu je izazivala gnušanje. Ovog ljeta preplavio ga je val nostalgije. Tako se tog jutra našao s lopatom na đubrištu.

Vaške su se jako obradovale što imaju društvo, po cijele dane provodile su tamo, njuškale i lajale na bicikle čija se škripa mogla čuti kroz visoku ogradu od niza letava. Iako je s prekopavanjem počeo prilično rano, smrad je bio nepodnošljiv; svaki pokret lopate oslobađao je nove zagušljive zapahe. Muhe su u oblacima letjele oko njega u svim bojama: smaragdno zelene, rubinsko crvene i boje ametista... Lijepile su se za njegov znoj, parile se u njegovoj dugoj kosi. Dida je, dok nije pao u krevet, držao svinje i osnovni sloj

đubrišta još je činila slama koja je trulila u njihovim fekalijama. Svinje su rasprodane, muhe su ostale.

Pažnju mu je privukla golema kost, koju začudo vaške još nisu oglodale do kraja. Netko im je to izgleda bacio preko ograde, ali je meso po svemu sudeći bilo toliko žilavo da je čak i gladnim kerama presjelo glodanje. Osjetio je strah kada je kost uzeo u ruke, vaške su počele lajati i skakati oko njega, kao da je prvi put vide. Butna kost, kost čovjeka? Sigurno. Nije mu trebao atlas anatomije da bi to ustvrdio. Onda je, međutim, ugledao drugu kost zbog koje je odlučio da će se istog dana upisati u gradsku knjižnicu i posuditi anatomski atlas. Bila je poput golemog, skamenjenog leptira, kojemu su pseće kandže izrezbarile filigranske šare. A onda je vidio lubanju, i lopatom udario o kralješnicu.

Naravno, didi nije rekao ništa. Nekada se u avliji kuhala rakija; razni kazani bili su pobacani i zgurani u kut garaže zajedno s dijelovima traktora. Nekoliko dana za redom palio je vatru i iskuhavao kosti, sve dok nisu postale porculanski bijele. U svojoj sobi kostur je neuspješno sastavljao gotovo mjesec dana. Izgledalo je kao da su u pitanju bila dva čovjeka, iako je imao samo jednu lubanju koju je gurnuo na stranu jer mu je ona bila najlakše uklopljiv dio. Kosti je spajao žicom, isprobavao različite kombinacije. Kada bi te instalacije podizao, kosti bi se zaljuljale i zaplesale zrakom. Njegova imaginacija bila je sve poletnija: mogao je vidjeti novo biće, kržljavi ostatak čovjeka, kraj evolucije, proizvod regresije.

Kada ga je sve to zamorilo i kada je napokon odustao od svoga nauma da sastavi skelet kakav su u gimnaziji imali u kabinetu biologije, pregledao je lubanju. Do tada ga je zanimala samo njezina porculanska boja, kost kao kreda, a sada je jasno primijetio udubljenja i naprsline u području tjemena. Vratio mu se strah s početka, kada je prvi put podigao butnu kost s đubrišta. Konačno je dešifrirao taj strah: pred sobom ima ostatke ubijenog čovjeka, i to dvojice, ne jednog.

Umjesto na policiju, gdje su radili sve sami Srbi, odlučio je otići sutra u bolnicu do svoje rođakinje, koja je kao liječnica radila na ginekologiji. Posao u bolnici je odrađivala, a sve što je zaradila, zaradila je radeći u svojoj privatnoj ordinaciji. Poznavala je grad

iznutra i mogla bi ga savjetovati. Možda i on izvuče neku korist od svega toga.

Samoća mu je odjednom postala nepodnošljiva; zavukao se kod svoga dide. Bila je u kuhinji još jedna postelja na kojoj je nekada spavala njegova baka, majka, kako to već Bunjevci kažu. Dlaka deke na koju je legao bila je oštija od strništa, ipak, sve ga je to podsjećalo na djetinjstvo, suze su mu navrle na oči. Na programu je bila epizoda serije Bolji život, reprizirane po tko zna koji put. Dida je počeo svoj divan.

Dvajst svinja, mangulica, do sto kila su znale dogurat, sve sam prodo jedared za oce il' materice, ne sićam se više, pravili su disnotor[1] i za nas, ta ima još i sad šunki pod ambetušom. Nisam im davo tušta kuruza, al' prikrupe sa spirinama je uvijek bilo. Strepio sam kad je počeo taj rat s Rvatima, usfalit će 'rane, udarit će kaka bengana na nji. Oma smo zvali marvenog doktora, nek i' prigleda da i' prodamo za klanje. Imo sam niki pridosićaj, ratovat će dugo ovaj naš Milošević, neće se taj dat tek tako. Reko, da ne divani svit, ima Joso Buljovčić josaga[2], volje zadovolje, kad cili svit nema. Eto im sad, nek divane, nek nose đubre, jeptino ću dat! Moš mislit. Ko da sam ja protiv države, a nema lipše od ove naše. Ta šta će meni rvacko more, nit znam plivat, nit čovik moš tamo šta redovno posadit. Zdravo sam bisan na Jakova što je ošo u Riku, krov mu njegov. Samo da mi pokuca jedared na vrata, uf, uf.

Dragan je prvi put uživao u didinim nebulozama. Zaspao je kao beba.

3.

U čekaonici, sjedio je među trudnicama. Znoj im je orosio čela; srećom, bio je dovoljno pametan da ne ponese svoju crnu najlon vreću s kostima. Doktorica Šarčević bacila je pogled prema njemu, rekla mu zdravo i nestala u ambulanti. Bio je vrlo sparan dan, pacijentice su soptale od muke. Jučer, kada je nazvao telefonom, bio je toliko neodređen da je Šarčevićka brzo izgubila živce. Ipak, valjda ju je privukla njegova neuvjerljivost: izdiktirala mu je svoje radno vrijeme i rekla neka dođe kad hoće, poslala i ovako ima preko glave.

Jedna trudnica bila je vrlo razgovorljiva, vjerojatno ga je pobrkala s nekim, pitala ga je za termin njegove supruge, rekao je oktobar, možda novembar. To su lijepi mjeseci, odgovorila mu je, taman

zahladni, a još nije hladno. Složio se s njom. Prozvali su ga ipak prije nje, Buljovčić, iako nije bio trudan, niti je imao nekih problema sa svojim spolnim organom. Šarčevićka ga je uvela u sobu i zatvorila vrata. Pitala ga je za didu, za studij. Šteta, komentirala je njegov zagrebački fijasko, treba pobjeći odavde. Na sve načine. Na sve načine, ponovila je još jednom.

Priča o kostima brzo ju je zainteresirala, oko lubanje išla je u detalje. Iz njegovih odgovora shvatila je da se on nada nekom novcu. Možda misliš da nam trebaju te kosti za naše skelete? - pitala je otvoreno. - Nama ljudi poklanjaju kosti, leševe svojih bližnjih, na lepu reč, za znanost i nauku, kako god to zvali. Ustvari nemaju novce za sahranu ili su kivni na rodbinu. Tvoje kosti mogle bi zainteresovati neke druge ljude, a oni bi za njih zaista mogli i da plate. Očekuj poziv, Dragane - pružila mu je ruku, a sestra je već povikala u hodnik: Lendvai! Pozdravio je svoju sugovornicu iz hodnika i ponavljao to prezime do kuće. Osnovna škola, zaključio je na kraju, prva tri razreda. Zbog engleskog je promijenila razred, mi smo dobili njemački.

Sjeo je do dide, prvi put sa željom da mu nešto ispriča. Lendvai, Ivanka ili Nevenka?, sjedila je u posljednjoj klupi i nosila naočale s velikom dioptrijom, sodaške očale, rekao bi dida. Na TV-u reprizirali su Opstanak. Dida je počeo divan čim je Dragan sjeo; nikada neće čuti priču o djevojčici Lendvai koja će za mjesec dana roditi novu djevojčicu Lendvai. Ali, kako to da je zadržala djevojačko prezime? Ili, ipak, to nije ta Lendvai?

E, čuvarni, čuvarni moramo bit. Ko ide svaki dan mesa, neće dobro proć. Šta fali soparnom? Ta ja sam i u svatovima samo soparno io. Nemoj Joso, sićam se, kaže mi Manda, ostat će dica siromašna, ako im i u svatovima ideš samo soparno. Lati se ti paprikaša, pečenja... Ta rad čega? Nek idu i oni samo soparno, čuvarni nek budnu, pa nema krize. Jedino da nam sve ne pooduzimaje ovi sad što su vlast priuzeli! Ko će to već pratit, samo se minjaju. Al' ostim danas krsta! Mora da je digod promaja. Ko je diro taj pendžer, oca mu njegovog? Ta nije to pendžer u škuli! I sad ga se sićam. Dosta je bilo da stoc metneš i skok, već si na ajeru, trčiš da te ne vidi učiteljica, nana il' baćo, spavaš u kuruzima i klapiš kajase, dekaš dva paradna vranca po varoši, u karucama, sve se divojke obaziru na te...

4.

Poziv je stigao nenadano, u sedam ujutro. Dragan je bunovno podigao slušalicu.

- Pukovnik Blagojević. Dragan Buljovčić?

- Da.

- Budite kod kuće i pripremite kosti. Dolazimo za pet minuta.

Dragan je u polusvijesti reagirao kao po zapovijedi, ni o čemu drugom nije razmišljao: umivanje, oblačenje, na mestu voljno - sjetio se svoje JNA. Crna najlon vreća s kostima već je bila nasred sobe kada su tri vojnika pozvonila na njegova vrata.

- Dobar dan.

- Zdravo - rekli su bez predstavljanja. - Gde su kosti?

Odveo ih je u svoju sobu, ali su se oni za čas rasporedili po cijeloj kući. Pokušavao je, mumljajući, da im objasni kako nema potrebe pretraživati kuću, kosti su na jednom mjestu, ali klonuo je od njihove energičnosti. Iznenadila ga je raznolikost vojnih uniformi. Izgubio je svaki kontakt sa srpskom vojskom, nije pratio situaciju, samo ono što je vidio preko Dnevnika, a i onda je više slušao didu, nego što je mogao čuti spikere. Svaki od njih imao je neki drugi stil oblačenja: jedan je bio u maskirnoj uniformi sa sitnim, sitnim zelenkastim i žućkastim točkicama po sebi, drugi je bio sav u maslinastim nijansama, treći je bio načičkan amblemima: orlovi, vukovi, jelenski rogovi. Bili su gologlavi i neobrijani, ipak ne bio mogao reći da su imali brade. Napokon su uzeli vreću i krenuli van. Kao usput, najkorpulentniji mu je rekao:

- Uzmi najosnovnije, ideš s nama.

Vozili su se džipom, više od jednog sata. Dragan se nije sjetio javiti didi, sad mu je bilo žao i bio je vrlo loše raspoložen. Poznavao je put do Bačke Topole, dalje ništa. Kada su stigli, uveli su ga kroz kapiju nečega što je više podsjećalo na školu nego li na vojarnu. Ostavili su ga nakratko samog u učionici s velikom školskom pločom zelene boje. Sati su prolazili i Dragan se polako opustio. Prepustio se maštanjima: zamišljao je kako napokon sjedi sa Slađanom u klupi i kako se, kao slučajno, dodiruju rukama i koljenima. Najednom su se otvorila vrata koja dotada uopće nije primijetio, iza njega začuo se radostan glas:

- Dragan Buljovčić?

- Da, ja sam.
- Dođite da vas zagrlim!

Navikao da ispunjava zapovijedi, Dragan se prepusti zagrljaju. Snažno ga je pritisnuo o svoje grudi. Imao je prsa gotovo dvostruko veća od Draganovih i neukusno, šljašteće bijelo odijelo koje mu uopće nije pristajalo.

- Vi ste pronašli ostatke moga oca, mesecima tragam za njim!

A onda su osmijeh zamijenile suze.

- On je toliko zagovarao našu novu vlast da se nekom sigurno zamerio. Znae, mudre glave ovde služe samo za odstrel. Ali konačno imamo nove ljude, koji će to da promene. Vi ste učinili dobro delo.

Zbunjen, i kao da želi da sve vrati na početak, Dragan je upitao:

- Vi ste pukovnik Blagojević?

Čovjek u bijelom odijelu zagleda se u njega.

- Da, pukovnik Blagojević. Pavle Blagojević, oprostite nisam Vam se ni predstavio - pruži mu ruku. - U civilu sam zbog toga da podelim radost s Vama! Ja ću Vas bogato nagraditi, recite koliko tražite?

Napokon, željeni trenutak. Tisuću, dvije tisuće? Mjesecima se Dragan uspavljivao brojeći eure i kujući planove, kud s tim i kako potrošiti.

- Pet hiljada eura, u redu?

- Uh - uzdahne Dragan i stidljivo se nasmiješi.

- Znači, dogovorili smo se. Ali, i mi imamo neke uslove. Molimo Vas da za dvadeset i četiri časa napustite Srbiju. Vi imate hrvatski pasoš? Vi ste Hrvat? - upita ga Blagojević strogo.

- Ne, ne, ja sam Bunjevac. Mi nismo Hrvati, ja sam Subotičanin.

- Subotičanin, kažeš - reče pukovnik s vidljivim podsmijehom na licu i prede na ti. - Pa otkud ti hrvatski pasoš?

- Ma, studirao sam u Zagrebu, nisam završio, pa sam se vratio.

- Šteta, što nisi išao u Beograd, bilo bi ti bolje?

- Trebao sam, ali roditelji mi nisu dali.

- Nisu ti dali?

- Duga priča, poginuli su u saobraćajnoj nesreći, ima četiri godine.

- Žao mi je.

Nastane neugodna stanka. Pukovnik prekriži ruke na leđima i poče kružiti među klupama.

- Ovako. Tebe će moji ljudi odvesti u Beograd. Tamo će te dočekati moj vojnik, lako ćeš mu zapamtiti ime, Dragan je k'o i ti. On će ti dati novce i ispratiti te na voz. Imaš jedan za Zagreb koji ide uveče.

- Da, znam, išao sam jednom s njim.

- No, eto vidiš.

Pukovnik stane ispred Dragana, odmjeri ga još jednom.

- E pa, sretno. I hvala - pruži mu ruku.

- Hvala Vama - reče Dragan.

I tupo, ali ipak s olakšanjem, pogledom isprati čovjeka u bijelom odijelu. Vrata se zatvore treskom.

5.

Bilo mu je lijepo u Beogradu. U kavani Ruski car popili su kavu sa šlagom. Taj njegov Dragan uopće nije bio u uniformi; s malenom aktovkom izgledao je kao neki poslovan čovjek. Buljovčiću je bio ugodno društvo, iako nije mnogo pričao. Samo općenito o Beogradu i o tome kako je sada sve bolje kada se više ne ratuje, a vlast su preuzeli novi ljudi. Zajedno su se osvrтали za ljepoticama koje su prolazile Knez Mihajlovom. Dragan mu je čak dopustio da obiđe knjižare i kupi dvije knjige za put. Kupio je nove prijevode Ludluma i Grishama, svoje omiljene pisce.

Buljovčić je pitao Dragana nešto o čemu je s pukovnikom Blagojevićem zaboravio razgovarati. Zašto nije mogao sastaviti skelet, zašto ima gotovo dvostruko više kostiju? Dragan se samo nasmiješio i rekao da njemu nisu ništa govorili. Njegov je zadatak Buljovčić.

Dragan mu je kupio kartu za Zagreb. U čekaonici, oprezno je otvorio tašnu i iz debelog novčanika izbrojao pet tisuća. U tašni je imao čak i nov novcati novčanik boje crnog vina; u njega je stavio novce i predao sve Buljovčiću. Pozdravili su se na peronu kao stari prijatelji. Mahali su jedan drugom.

Kupe je bio pun i Buljovčić je stavio dlan na novčanik koji je smjestio u prednji džep na hlačama. Osjetio je kako mu se istodobno upalio mali kalkulator u glavi. Njegov pogled rastreseno se vezao za crnu šminku kojom je mladić nasuprot razvukao svoje očne kapke u svetačko-vampirski look; zatim je, kao pravi muškarac, lutao oblinama ne baš mlađahne gospođe pokraj mladića, prave očuvane Beograđanke. U glavi su mu se, međutim, rojile različite udarne

kombinacije: većinom se sve svodilo na šverc za Srbiju u koji bi se on uključio iz mađarskog Segedina gdje je imao prijatelje. Marihuana? Žestoka pića? Meso? Možda bi se sa svojim kineskim prijateljima mogao baciti na fast-food po Budimpešti?

Ali ne, ne Mađarska. Kolikogod da mu se Zagreb smučio, morao bi iskoristiti drugu šansu koja mu se pruža. Nadao se da su ga zagrebački prijatelji, a još više neprijatelji, već zaboravili. Hoće li predstavljati ugroženog Hrvata ili šutljivog poduzetnika iz Srbije, bilo mu je sad svejedno. Novac koji ima nije velik, ali ako bude investirao pametno, začas će osigurati sebi potreban ugled.

A onda mu je sinulo. Čim stigne u Zagreb, otići će na Trešnjevačku tržnicu. Potražiti će svoje stare kolege Kineze, koji tamo sigurno još drežde po cijeli dan i prodaju koještarije. Sad kad ima novac, otkupit će jedan njihov štand i pokazati im kako se radi posao!

- Imate li što za prijaviti? - prekinuo ga je srpski carinik, službeno, listajući njegovu putovnicu, kao da se - iz čistog profesionalizma - trudi govoriti hrvatski.

- Imaš šta za prijaviti? - upita ga nedugo zatim hrvatski carinik, familijarno.

Ne, ne, odgovarao je nijemim osmijehom. Dom, novi dom, bio je sve bliži.

I do Zagreba škakljali su ga poučni stihovi iz čitanke:

Domovina se brani lepotom,

I čašću i znanjem,

Domovina se brani životom,

I lepim vaspitanjem.

BILJEŠKE

[1] *disnotor* - svinjokolj (bunjevački, od mađarskog *disznótor*)

[2] *josag* - blago, stoka (bunjevački, od mađarskog *jószág*)

Car

Boca vinjaka u ruci, najbolje društvo za noćna tumananja po gradu. Sama, s Napoleonom! Jedna ju je fina (samo heroin) Beograđanka pitala, Napoleon, to ti je pas? Smijući se, objasnila joj je stvar. Već je nekoliko godina boca vinjaka s likom Napoleona na etiketi bila glavna valuta subotičkih švercera. U Mađarskoj je cijena žestokih pića bila neusporedivo viša i zarada je bila velika. Mogle su se kupiti mnoge osnovne stvari čiji se manjak u svakodnevnom životu, početkom tih ratnih devedesetih, sve više osjećao.

Dakle, s Napoleonom u ruci krenula je nakon ponoći do željezničkog kolodvora. Obožavala je megafonsku jeku skretničarskih glasova, cijelim tijelom osjećala potmulu zemljotres prilikom spajanja kompozicija teretnih vagona. Bilo je već prilično mrzlo i ni gutljaji vatrene tekućine nisu mogli dugo održavati tjelesnu toplinu. U takvim situacijama zavlačila bi se u Patriju, hotel u centru grada, gdje se nitko nije obazirao na usamljeni djevojčurak koji je, klonuo kao mačka, tonuo u njihovim foteljama, na četvrtom ili petom katu. Sada su postali stroži i već na ulazu kontroliraju dokumente.

Prošla je ipak Korzom, poluzatvorenih očiju, a od njega, pokraj Majmun placa,[1] put Katedrale, do Spomenika žrtvama fašizma. Tamo se, iza crkve, izgubila u starinskim uskim ulicama, s priličnom vrtoglavicom. Ušla je u jednu slijepu ulicu, dugu najviše dvjesto koraka. Kuće su bile niske, s rasklimanim kapijama. Stala je kod posljednje. Kuća se jedva nazirala od visoke drvene ograde i mraka - ulična rasvjeta nije dopirala do nje. Vrata su bila otvorena i kroz njih moglo se vidjeti kako su otvorena i kućna vrata, pa čak i vrata spavaće sobe u njoj. Na krevetu ležao je starac, pod slabim svjetlom i uzdisao, jaukao. Staza do kuće bila je već gotovo zaleđena i tanka skrama leda hrskala je pod njezinim čizmama.

Čim je prešla kućni prag, znala je gdje se nalazi. Bila je prije godinu dana na izložbi ovog slikara, Aleksandra Radulovića. Nema ni dvije godine kako je pobjegao iz Hrvatske, a evo, umire na krevetu i nema nikoga da mu pomogne. Bila je s prijateljem Zoltanom na izložbi u Galeriji Likovni susret; smijali su se. Ljudi okupljeni oko rakije, sira i pršuta gledali su ih podozrivo. Izložba je predstavljala - kako je sam Radulović, i to ne bez ponosa, rekao - njegovu novu, „subotičku“

fazu. Platna golemih formata, visoka barem dva metra, kičasto su varirala dva motiva: secesijski krov Gradske kuće i siluetu crnog diva. Jedinu zanimljivost činila je debela crna pruga, koju je slikar energičnim potezom redovito povlačio po vertikali, od desne divove sljepoočnice do desnog stopala.

Zoltan joj je, cinično se podsmjehujući, objasnio da ovaj crni div odgovara onom bijelom s Trga, onom čija je misao pobedila, kako je to pisalo na samom spomeniku. I stvarno, slike su bile numerirane s Car Jovan Nenad Crni I, Car Jovan Nenad Crni II, Car Jovan Nenad Crni III itd. Zoltan je bezobrazno pitao za cijenu slike Car Jovan Nenad Crni XXI (smatrao je da je 21 njegov sretan broj). Radulović mu je ljubazno odgovorio, a Zoli je samo zviznuo i gestikulirajući bijesno, poput prevarenog kupca, ogrnuo kaput i natjerao i nju da izađe na ulicu. Cijelu tu večer proveli su zafrkavajući se na njegov račun.

Bio je lijep čovjek, taj Radulović, sav u crnom, s dugom bijelom kosom. Slušala ga je kako govori na otvaranju o hijerarhiji i monarhiji, bilo je to vrlo učeno, bez puno politike. Ušla je u njegovu sobu i malo pomaknula noćnu svjetiljku s abažurum da ga bolje vidi. Oči su mu bile zatvorene, s teškom mukom izdisao je zrak. Podigla je blago njegovu ruku i sjela kraj njega; ruku mu je spustila u svoje krilo. Prsti su mu se pomaknuli i prešli jagodicama po tkanini. Nije rekla ni riječi.

- Silvana, ti si?

Nije mu odgovorila. Prsti su tražili odgovor u naborima njezine haljine.

- Napokon si došla.

Lice mu je obasjao tračak ozarenosti.

- Das Ewig-Weibliche zieht uns hinan... Što mi znamo danas o tome, manje nego što je znao Goethe. Nadam se da ne namjeravaš da me izbaciš iz moje posljednje postelje. Nalaziš se na odru, draga moja. Dok naši junaci ginu, u hipu, od Božjeg dodira, ti ćeš morati prisustvovati ovoj otužnoj predstavi. Mojoj smrti.

Zašutio je. Osjetila je kako mu se prsti hlade, stavila ih je pod haljinu. Na licu mu se pojavi isti onaj tračak vedrine.

- Hvala ti, mila moja. Ti si ostala tako mlada, nepromijenjena, kao kad smo se upoznali u Glini, srednjoškolci, ludi od životne radosti.

Ne znam zašto nisam ostao uz tebe, zašto me je privlačio taj grad, prokleti Zagreb, koji mi je na kraju i zagorčao sav život. Šetnje po Griču s tobom, neuspjeli pokušaji ljubavi na klupi na Tuškancu. Kako je sve to kičasto i kako se brzo završilo. Danas kao crni car lebdim nad ovom Suboticom gdje mi nema mjesta. Nebo me zove, otvara se.

Prsti su mu se već gotovo sledenili na njezinim stegnima, stisla ih je sada među nogama.

- Nitko u Subotici nikada nije shvatio proroško poslanstvo Cara Jovana Nenada Crnog. Nitko nije bio dovoljno crn, potpuno distanciran od lažnog šarenila ovoga svijeta. Nitko nije bio dovoljno uzvišen, ošinit Božjim bičem od glave do pete, kao on. Kakav promašaj je taj spomenik u centru grada! Palavičini koji ga je napravio dvadesetih godina bio je običan podlac. Kao uzor za carevog duhovnika, Fabijana Literatu, uzeti hrvatskog svećenika, a ustvari običnog političara, Blaška Rajića, fuj! I sve u bijelom, kao da car donosi mir, a ne Apokalipsu! Sitna real politika, čak i knez Pavle Karadordević blagosiva te lokalne kalkulacije. I je li ikome bilo jasno da njegova misao nije pobijedila!? Obnova carstva, obnova dvora, uspostavljanje hijerarhijskog poretka, to zahtijeva pobjedu, to će napokon uviti ovu secesijsku fatamorganu u crno!

Cijelo tijelo treslo mu se u grčevima, a onda se Radulović naglo ukočio. U kući je nastao zloguki tajac, ali djevojka nije izgubila prisebnost. Brzo je svukla gaćice i postavila slikarov kažiprst na dražicu.

Duboki uzdah oteo se Raduloviću.

- Ti si tako dobra. Ja mogu samo da se molim za čistotu tvoje duše koju sam toliko puta okaljao. Život me stalno bacakao, tražio, i tek sada sam, ovdje, shvatio da ne mogu opstati, da sam slab i da krvarim. Nema sigurnog mjesta za mene. Padam s ruba razbijenog neba, kiša krhotina zapljusnut će ti srce ukoliko se ne izmakneš. Bježi, goni se.

Radulovićeva ruka kao teška klada otela se djevojčinom krilu i udarila o pod. Izvana je nadirala krvava svjetlost. Djevojka pogladi bijelu Radulovićevu kosu i pojuri kroz vrata.

Trčala je sve do kolodvora, a zatim uz prugu. Naišla je na tri vagona, preuređena za izbjeglice. Malo je zastala, starci, žene,

djeca, gledali su je u nevjerici. Nastavila je trčati, očajnički tražeći nekoga s kim bi mogla voditi ljubav, odmah.

BILJEŠKE

[1] Nekadašnje okupljalište mladih - niska željezna ograda parka kraj Gradske kuće u centru Subotice.

U stočnom vagonu

Profesor Dulić

Djeci školske lekcije obično netragom nestanu iz sjećanja za mjesec-dva; Ivici je predavanje profesora Dulića o Holokaustu ostalo za cijeli život. Sam Dulić predavao je u šandorskoj Osnovnoj školi 25. maj samo dva mjeseca. Nikad ga više nije vidio.

Kada se prvi put pojavio u razredu, neke djevojčice gotovo su umrle od straha: iako su bili već šesti razred, priča o Aladinovoj čarobnoj svjetiljci bila im je još pod kožom; e pa Dulić je izgledao kao duh iz čarobne lampe: visok gotovo dva metra, mišićav, ćelav, s gustim crnim obrvama i s upadljivom naušnicom u uhu. Sve je to za djecu iz subotičkog predgrađa bilo šokantno; dobar dio njih dolazio je s okolnih salaša, i ovako nešto bilo im je nezamislivo. Sve je oko njega bilo čudno, čak i jezik: Dulić je diplomirao povijest u Zagrebu i govorio ijekavicom, za pojedine riječi prvi put su čuli, pa im je značenje nekih njegovih rečenica ostalo zagonetno.

Bila je godišnjica Jasenovca i Dulić je cijeli sat posvetio Holokaustu. Ivica se nakon tog školskog dana srušio u krevet, odbio jesti i pao u vrućicu. Zrak oko njega zgusnuo se kao ulje; peć koja je stajala u uglu sobe pulsirala je u njegovim očima: nadimala se od smrada koji ga je tjerao na povraćanje, a zatim se smanjivala na veličinu zjenice koja ga je ukočeno gledala. Dulić je u njegovoj glavi još držao sat:

- Sigurno ste već išli po tračnicama, koje vode tamo do 29. novembra. Kad sam ja bio mali, ulazio sam u iste stočne vagone kao i vi, svašta se tamo može naći, pobacane vreće, plastična tarana, odjeća koju su već i Romi iznosili. Pruga nam je bila glavna zabava nakon nogometa, Čvorkova bara još je najbolja, zar ne, tamo su naši šandorski derbiji, najbolji razlog za dobru tuču.

Smijao se zastrašujuće, kao da govori o nečemu niskom, o mravljim sukobima ili o razmnožavanju krumpirovih zlatica.

- E, pa zamislite, ili dočekajte jednom noću te stočne vagone u trenutku kada prevoze svinje i goveda, dočekajte ih pred tvornicom, njihovim posljednjim odredištem. Židovi možda i nisu znali što ih čeka, možda su mislili da idu raditi neke fizičke poslove za finu njemačku gospodu, ali životinje, djeco, životinje znaju. Ako čujete to meškoljenje, udaranje o zidove, užasnuti topot koji pokušava po

skliskom vagonском dnu uzeti zalet za bijeg, onda ćete moći proživjeti nešto od današnje lekcije. Neke životinje radnici moraju izvlačiti na najgrublje načine, lome im noge, ubijaju ih na licu mjesta.

Dulić je ulazio u prostor njihove igre i zagađivao ga. Povremeno je pravio stanke između rečenica jer nije mogao zaustaviti svoj nadmoćni, sveznajući smijeh koji mu je potresao trbuh.

- Koliko puta ste išli na Palić da se okupate? Nekome od vas sigurno je palo na pamet da obiđe cijelu obalu ili čak da digne šator tamo gdje već ne dolaze kupači. U taj Palić slivaju se posljednji ostaci tih životinja, draga djeco, već evo stotinu godina. Ta se voda onda prečišćava i vi je pijete iz slavine. Nekad se radio sapun, isto kao i od židovskih ostataka, možda to i danas rade, ali nam prikrivaju. No, vi sa salaša, još sigurno perete ruke sa svinjskim sapunom. Samo perite, javite mi se kad ih operete! Ja svoje nikad nisam oprao.

I kao da nas želi uvjeriti, ispružio je svoje duge i fine prste. Način na koji je to izveo, Ivicu je uvjerio da je Dulić ubojica; mogao je zamisliti te prste oko svoga vrata.

- A tek smrad iz kafilerije! Vi igrate nogomet, a odjednom vam smradni oblaci okrenu želuce! Isto tako prošli su Židovi o kojima učimo. Sjetite se toga, dok trčite po travi umjesto da povraćate.

E pa, što bi rekao Dulić, Ivica je povraćao, povraćao je tri dana, a još toliko nije htio izaći iz kuće. Nakon svega, u njemu se probudio inat. Udisao je smrad lešina, prao ruke sapunom, pio vodu iz slavine, kupao se svakog ljeta na Paliću i jeo paštete 29. novembra koje su u to vrijeme, uz njihova gotova jela, možda bile najbolje u Jugoslaviji.

Dulića više nije bilo u školi, zamijenila ga je razrednica dok nisu dobili novog.

Trener Pinpo

Njegov brat Jerko bio je već gimnazijalac, ali na pisaćem stolu umjesto knjiga stajale su mu videokasete s pornofilmovima. Jerko i Ivica bili su prilično zapušteni; roditelji su im se razveli i ostavili ih tetki koja je radila težak posao s lijepkom u tvornici cipela Solid, u centru Subotice, u blizini željezničkog kolodvora. Nije osjećala neku posebnu ljubav prema njima, samo dužnost; uostalom, dobivala je i neki novac za to od općine i svoje sestre.

Jerko je imao hladnu i prodornu inteligenciju. Ljubav ga je interesirala jednako koliko i mučenje i seciranje životinja koje mu je počeo donositi Ivica. Opuštao se uz pornofilmove. Ivica bi nekada sjeo uz njega i gledao to trljanje mesa, ali te su ga scene tek nakratko mogle zaustaviti, obično kad je bio gladan, inače bi izlazio i lutao uz prugu. Volio je pratiti račvanje tračnica, hodati po tvorničkim odvojcima sve dok ne bi došao do ograde, ili divovske kapije ispod koje je pruga nastavljala. Promatrao je radnike koji ulaze u vagone, guraju ih u tajanstvena skladišta ili garaže. Zamišljao je uvijek da istovaruju neko tajno oružje, vreće pune otrova koje će posuti po njivama. Kada bi mu Dulić pao na um, zamišljao je samo leševe; s vremenom, kako su on i brat najviše voljeli mučiti vrane, glave leševa dobivale su kljunove i vagoni su se punili brdima očerupanog crnog perja.

Nije se mogao osloboditi tih vizija; teško je ustajao iz kreveta; da bi se pokrenuo, zamišljao bi nago žensko tijelo, elegantno i fino poput svile; ležalo je u postelji od perja crnog kao katran i dozivalo ga igrom nogu, skrivanjem i otkrivanjem spolovila. Ljepotica je međutim imala glavu vrane, glavu omiljene žrtve njihovih zabava.

Jedini normalan Jerkov i Ivičin hobi bio je stolni tenis. Ivica je bio toliko dobar da ga je profesor primio na treninge gimnazijske sekcije. A jedina dostojna partnerica bila im je šesnaestogodišnjakinja Zita; Jerko ju je slabo poznao, bila je godinu dana starija od njega i išla u mađarski razred. Srpski je, međutim, govorila odlično, ali se ponašala tako nadmeno da razgovora nije bilo puno. Trener im je rekao da je njezin otac veliki komunist i da je direktor 29. novembra; majka joj je bila Mađarica, inače velika dobrotvorka, rekao je trener. Nikad nisu čuli za tu riječ, pomislili su da je to neka vrsta sporta.

Bez mnogo dogovora, odlučili su da podbadaju Zitu. Trener, koga su svi zvali Pinpo, pokušavao je ublažiti sukob te je, tobože, ismijavao dječake, kao da je u pitanju zaljubljenost. Jednog dana Jerko i Ivica s posebnom koncentracijom uđu u trening-mečeve i Zita prvi put nije osvojila nijedan set. Pinpo, koji je ipak najviše volio stolni tenis, a tek zatim svoje pulene, izgubio je kontrolu:

- Sjajno, sjajno igrate momci, kako lijepo primate, kakve serve! Idem s vama na pokrajinsko, sve ćemo pobijediti. Kako ste rumeni, ljubim vas u te vaše slatke obraze!

Dok su se Jerko, Ivica i Pinpo ljubili, Zita je stajala kraj otvorenog prozora i uzimala zrak. Sačekala je da se sve stiša i onda im bacila rukavicu u lice:

- Slušajte, ovaj stol na kome igramo je obično smeće. Dođite u subotu kod mene, da vidite kako se igra pravi stolni tenis.

A onda je iz nje napokon provalio bijes:

- Seljačine.

Mama dobrotvorka

Pinpo ih je te subote prebacio svojim stojadinom do Zite; došao je po njih u Šandor; Zitini su živjeli sasvim iza željezničkog kolodvora, u Kertvarošu. Jerku se nije išlo, sjeo je na zadnje sjedište i zurio u prazno. Ivica je bio primoran slušati Pinpove bljezgarije.

- Zita je suvremena, urbana gimnazijalka, nije ni čudo da ste zaljubljeni. Samo ta njena stegna, ta čvrsta guza, zrela nevinost! Ona je kao Amerikanka, najvažnije su joj noge, ne lice, ruke, noge su važne, treba trčati za njima! Izaći van, baviti se atletikom, stolni tenis je sranje!

Parkirali su pred vrt koji se gušio u ružama. Mamica je izašla ležernim korakom da im otvori vrata. Ah, to su ta djeca, jaj de édesek![1] - uskliknula je prenemažući se i poljubila obojicu ravno u usta. Obojica su makinalno obrisala usne dlanom; seljačine, seljačine, mrmljao je za njima Pinpo, koji je gospođi poljubio ruku. Zita ih je čekala na vratima kao revolveraš. Nisu se ni pozdravili, ona se okrenula i nestala u kući.

Sjeli su u dnevnu sobu, gospođa mama zveckala je posuđem u kuhinji, a Zita, koja se nakon kratkog vremena udostojila ući, stala je daleko kraj prozora, bez i najmanje namjere da razgovora s njima. Odlična situacija za brbljavog Pinpa:

- Eh, da vi znate kako je dobra njezina mamica. Koliko je ona doprinijela ovom gradu! Dok se njen muž brine za paštete, salame i ćufte, ona šeta po ulicama i skuplja beskućnike, skuplja izglednjelu djecu, dovodi ih u ovu kuću za koju već svatko zna, svatko tko je gladan može pozvoniti, ah! Ja već znam što će nam govoriti: epoha, Pinpo, epoha! I kako ona jako voli mlade... Najradije bi otvorila svoju školu, sve treba preodgojiti, srušiti stare škole, pogotovo tu vašu

gimnaziju, leglo poroka, hi, hi, hi. Treba nam moralna revolucija, epoha, Pinpo, epoha! Sve treba iznova izgraditi!

Jerko i Ivica su međutim prestali slušati Pinpa, Zita je kraj prozora rastreseno povukla rub šorca među nogama u stranu i češkala picu. Očito je već bila nestrpljiva što igra ne počinje, njena stegna blistala su od napetosti, a sve do muškaraca dopirao je svježi miris tijela preko kojega je upravo prešao hladan tuš.

- Zita, dosta s tim nogama. Ne raspaljuj mladiće. Istenem,[2] što ti misliš - da oni znaju što vide!? Koliko puta sam ti rekla da ste vi, djevojke, sada mnogo odraslije od dječaka, koji još gledaju kaubojske filmove i igraju se partizana i Nijemaca!? Csajok, csajok... [3] Ah, izvinite nas, dragi moji. Mi smo možda malo i preslobodni za ovaj grad. Ali mi živimo u epohi, ne u prošlosti, mi ne bacamo đubre po biljkama i ne hranimo svinje pomijama. Umjetno gnojivo, Pinpo, umjetno gnojivo!

Umjetna oplodnja, pomislio je Ivica, kada je napokon, nakon pola sata baljezganja izašao na megdan Ziti, umjetna oplodnja potrebna je ovoj djevojčuri.

Zita i Ivica

Vjerojatno su ta stegna, te noge presudile, da Ivica napravi sve kako bi došao do Zite. Počeo je još ozbiljnije trenirati, a s druge strane, počeo je laskati Ziti; namještao joj je lopte, poene, ali ujedno i razvijao njezinu igru. Kada bi htio biti više s njom, samo bi pojačao svoju igru na školskim treninzima; zajedno su dolazili do istog zaključka: kriv je školski stol, loši uvjeti za igru, glupi, brbljavi i slinavi Pinpo. Gadio im se.

Sve češće igrali su kod Zite, rano ujutro, čim bi njezin otac, koga nikada nije vidio, odlazio u tvornicu, među meso, a njezina mama izlazila na ulicu u beskonačne milosrdne šetnje. Zita, uvijek u zategnutom šorcu, s crvenom kosom vezanom u konjski rep i - noge, stegna, noge. Preko stola stizali su mu zapasi svježine zbog kojih mu se činilo da Zita sve svoje slobodno vrijeme provodi pod tušem. Sanjario je kako kriomice ulazi u njezinu tuš kabinu, a onda psycho ili porno, ovisno o tome kako je bio raspoložen.

Činilo se da je Zita zaokupljena samo svojom igrom, svojim mogućnostima. Nisu je zanimala čak ni natjecanja, odlazila je tek na

trenerov nagovor i prolazila loše. Uživala je u vlastitim pokretima, a Ivica je najbolje održavao i poticao tu njezinu pokrenutost, igru loptice i tijela. Njoj nikada nije bilo dosadno, kao da je živjela u vječitom jutru, uvijek svježa i osunčana.

Ivica je, napokon, poželio da provede noć s njom, da je uvede u svoj svijet. Zita je hladnokrvno prihvatila njegov poziv da se na željezničkom kolodvoru nađu poslije ponoći, u jedan. Ona je bila slobodna djevojka, i nikome nije morala polagati račune, ni mami ni tati.

Tetka je zaspala dubokim snom, a Jerko spavao kraj TV-a, kad se Ivica, još prije ponoći, izvukao iz kuće. Nije imao jasnu viziju o tome kamo da povede Zitu, lutao je gradom, zagledao u kandelabre, kao da će oni pomoći da mu sine. Bio je na kolodvoru barem pola sata prije, cupkao je od treme, znojnih dlanova. Noć je bila topla, a grad je prekrilo pokrivač ljetnih, lijenih oblaka. Ipak se iznenadio kada se Zita pojavila obučena samo u dres, u šorcu. Bila je vesela, kao da ih očekuje još jedan meč.

Pošli su uz prugu. Sitni su im se kamenčići zabijali u lake tenisice pa su prešli na tračnice. Hodali su paralelno. Zita je bila brža i spretnija; Ivica se nije žurio, mogao je sada na miru uživati u njezinim nogama, koje bi povremeno bljeskale od titranja semafora, skretničarskih lampica, rijetkih automobila ili autobusa čiji su farovi znali doprijeti s obližnje ceste. Iz daljine čuo se lavež pasa. Jedno vrijeme čak ih je pratio i neki bijesni jazavčar, bacao se na Ivičine gležnjeve, ali ga je on, napokon, uzvraćajući mu lavežom iz sve snage, otjerao u mrak.

Išli su prema Šandoru i već su se nazirala tvornička postrojenja i osjećao smrad kafilerije. Zita mu je kratko rekla da nikad nije išla do tatine tvornice, da joj se to gadi. Ivica joj je onda prepričao Dulićevo predavanje. Grozno, rekla je. Ivica tad nepogrešivo osjeti da je on dio toga. Poželio je da pronađe te stočne vagone, pune svinja i goveda, i primora Zitu da oslušne taj užasnuti topot koji pokušava po skliskom vagonском dnu uzeti zalet za bijeg.

Išli su prugom do samog ulaza u tvornička skladišta. Kapija je međutim bila širom otvorena, prugom se moglo nastaviti dalje. I stvarno, došli su do gomile stočnih vagona koji kao da su se potresli njihovim dolaskom: započela je stravična cika, lomljava, nešto što je

daleko premašivalo Dulićeve opise. Išli su od vagona do vagona: u jednom čuli su snažno, potmulo udaranje rogova o vagonске zidove, u drugom, učinilo im sa da čuju topot kopita i njištanje konja, a onda su ušli među stotine vagona iz kojih se čulo samo groktanje i cičanje. Hodali su polako, kao po labirintu, opsjednuti, omamljeni. Zita je u jednom trenutku izgubila ravnotežu i uhvatila se za lvičinu ruku. Privukao ju je k sebi. Odgurnula ga je, smrdiš, rekla je, smrdiš kao stoka. Udaljili su se jedno od drugog na daljinu teniskog stola, Zita je ponovno zauzela onu svoju revolverašku pozu. Samo probaj, rekla mu je. U tom trenutku Ivica naglo otvori vrata jednog vagona, svinje se baciše na njega, ali on uđe i, treskom, ponovno povuče vrata do kraja. Uspjela su pobjeći samo tri prasca; kada su ugledala Zitu, skvičeći su nestala u visokoj travi.

BILJEŠKE

[1] *Ah, kako su slatka! (mađ.)*

[2] *Bože moj (mađ.)*

[3] *Cure, cure (mađ.)*

Gyár

Djevojka je hodala po gredi oronulog krovišta. Njezina silueta na vrhu krovne konstrukcije, u sumrak, upadala je u oči; na Đaru odavno nije bilo života i ovakav prizor pružale su do sada samo zalutale, osamljene rode, koje su iz dosade širile svoja krila i lepetale. Ali kosa koju je mrsio vjetar, veličina i vitkost siluete, sve je govorilo, nije riječ o ptici, ta djevojka pripremala se za skok, ona širi ruke. Je li bilo ikoga u blizini da makar vikne u znak upozorenja? Kome?

* * *

Pustio ju je da hoda ispred njega, gledajući podrugljivo u njezina vitka, krhka leđa. A opet, s kakvom prodornošću napreduje! Očito se nada da će je on odvesti do nekog toplog, skrovitog mjesta. U njezinim pokretima, nehotičnim odbljescima unutarnje uznemirenosti koje joj je lovio u zjenicama kad bi se okrenula, nalazio je žudnju za dodirrom, zagrljajem. To potpuno nezasluženo povjerenje vjerojatno je zadobio svojom hladnoćom - i taktičnom ljubaznošću, kojom je davao naslutiti kako sve ipak nije izrežirao samo za trenutak u kojem će napokon posegnuti rukom pod njezinu suknju.

* * *

Hodali su već sigurno jedan sat preko zaleđenih oranica i jedino društvo bili su im golemi tornjevi dalekovoda i oblaci vrana koji su na mahove prekrivali sve sivlje nebo. Sumrak je već izbrisao obzore, ali Tibor je uporno tražio od Sonje da ne idu čak ni po poljskim putovima. Umjesto da od Buvljaka krenu preko Kera, ili makar uz Kersko groblje, gazili su po njivama. Sada mu se činilo da se Sonja poput nekog pramena magle htjela obaviti oko njega, približiti se i ugrijati o njegovo tijelo, ne bi li razbila monotoniju njegovog govora, tog ispraznog pametovanja, nacerio se sada samom sebi, samoprezirno. Otkako se našao ovdje, svaki dan, godinama, oživljavao je detalje njihovog večernjeg dolaska na Đar, ali nije trpio sjećanje na svoju govoranciju, na mudrosti koje je tada, narcisoidni mladac, s uživanjem prosipao.

* * *

Povjerila mu se, prilikom jedne njihove uzaludne šetnje uz obalu Paličkog jezera. Sprijateljila se s tri malo starija mladića; srednja

škola već je bila iza njih i besposleno su lutali gradom. Rado su ulazili u dvorište gimnazije, tražeći nove sudrugove za svoje sitne nepodopštine. Zatekli su je jednog prijepodneva kako puši i giba se u ritmu glazbe koju je pjevušila sebi u bradu. Pozvali su je da ide s njima u Mađarsku, kroz Kelebijsku šumu. Oni znaju siguran prolaz, kupit će sir i vino prijeko, vratiti se u šumu, zapaliti vatru i pjevati dok im ne dosadi. Pošli su s dva motocikla, njezin vozač zvao se Marko, ostaloj dvojici nije zapamtila imena. Ušli su duboku u šumu, pješčani putovi opirali su se kotačima, oblaci prašine signalizirali su njihov prolazak. Bili su bijesni ti mladići, ništa oni nisu znali, samo su vozili kao da za njih ne postoje nikakve prepreke u toj divljini.

U jednom oblaku prašine čekao ih je džip s mađarskom policijom. Mladići su glumili da ne znaju ni riječi mađarskog, Mađari su ih obasipali srpskim psovkama. Koliko je Sonja razumjela mađarski, netko od policajaca rekao je da ih sve čeka specijalan tretman. Vozili su ih dugo kroz šumu dok nisu izbili na jednu pustaru. Vozili su ravno preko nje kao da cesta ne postoji. Na jednom mjestu, naočigled golemog neba koje ih je jedino okruživalo poput beskonačno razvučene kupole, ušli su u rov i dalje u labirint podrumskih prostorija. U jednom hodniku skinuli su ih do gola i onda rasporedili po sobama, svatko od njih ušao je na jedna vrata. Činilo joj se da je cijeli život bila dolje dok je nisu, samu, predali srpskoj graničnoj policiji. Nikome dosada nije rekla ni riječi o tome.

* * *

Sada kad godinama imam samo svoju savjest za društvo, jasno vidim koliko sam ušao u tu priču žudeći za onim neispričanim, žudeći za nastavkom. Vukao sam je u beskonačne šetnje na rubove grada, tražeći i sam onaj granični trenutak kada će nas sablasti okružiti i razodjenuti. Glumio sam njihovog šamana, zavodio je, terapijski joj obećavajući nježnu iscjeljujuću reprizu graničnog čina. I napokon, jednog mi je podneva na um pao Đar, odavno napuštena ciglana kraj Kerskog groblja, na samom rubu grada: u svojim napuštenim iskopinama i ruševinama Đar se otvarao prema njivama, tu su već samo Romi lutali u potrazi za komadima starog željeza i odbačenim kućanskim strojevima. Na mađarskom đar je označavao tvornicu (gyár) i nije bilo nikoga tko bi se više sjećao čemu je služio taj zamršeni splet humaka, iskopina, podzemnih dvorana i napuštenih

skladišta. A milijuni i milijuni cigala proizvedeni su tamo, parni stroj brektao je početkom XX. stoljeća svoju himnu gradskoj industriji u zamahu.

* * *

Odlučio je s njom se poigrati skrivača. Sustigao ju je, nježno obgrlio i s osmijehom preuzeo vodstvo. Osjećao je da je dobio još nekoliko bodova. Namjerno je pojačao tempo i pohrlio u golemu udubinu. Na Đar su kao djeca dolazili sa sanjkama; dobivao je na ubrzanju, nedostajao je samo trenutak nepažnje da se pretvori u grudu snijega iz crtanih filmova. Sonja se smijala. Dočekao se dolje na noge i okrenuo se izazovno prema njoj. Iako je njeno oduševljenje raslo, oprez je i dalje bio jači, spuštala se polako, pogledavajući prema njemu. Dobro se sjeća tog trenutka, u njega su provalili sumnja, osjećaj odgovornosti, pa čak i samilost i pokajanje. Previše nježnih emocija za njegov ukus. Shrvanost nije trajala dugo, stresao je to klupko dvojbi sa sebe i zakoračio naprijed, ne obazirući se. Opajala ga je vlastita samouvjerenost, zapravo činjenica da zna Sonjinu slabu točku. Znao je njezinu priču i, misleći kako vlada njome, varirao ju je u beskonačnost iz čiste fasciniranosti. Najednom, našao se na gredama krovne konstrukcije jednog od najvećih skladišta. Skočio je, nije bilo ničega ispod, tek nepregledni prostor koji je još dugo odzvanjao od njegova skoka. Čuo je Sonjin uplašeni glas kako ga doziva.

* * *

I ipak, odakle joj tolika hrabrost? Skočila je s krovne grede s osmijehom; ruke su joj postale krila: bila je samo moja, moja žarptica. Prvi put, tek sada, zaista me osvojila svojim pogledom i poželio sam je odvesti na sigurno, daleko od svojih mentalnih pustopoljina. Njezin osmijeh pretvorio se u grimasu užasa: tlo se urušilo pod njom i ona je nestala povlačeći sa sobom gomilu krhotina. Brzo sam se približio otvoru i uskočio u tvorničku podzemnu dvoranu bez razmišljanja.

* * *

Bio je običan mulac, tinejdžerska njuška, sada mu je to jasno. Uopće nije znao o čemu se radi i što da radi sa Sonjom; veselio se samo svojoj uključenosti u priču. Sonja ga je prevela preko praga koji sam nije nikada prešao. Ona ga ja vidjela daleko ispred nje, a on

je bio daleko iza. Potpuni klinac koji je koristio situaciju. Prosto rečeno, masturbirao je nad Sonjom. I što je još gore - masturbirao je mentalno, što znači neutaživo i beskonačno.

* * *

Do sada, godinama boraveći pod zemljom, samo je nekoliko puta doživio da se upale po cijelom svodu raštrkani reflektori, tada bi se svi ukočili od zaslijepljenosti, osjećajući kako gube ne tek svoju samosvijest, nego svoje konkretno tijelo. U tom trenutku poželio bi dodirnuti susjeda, ali samo je, kao i svi, mlatarao rukama po zraku, kao neplivač bačen u duboko more. Svjetla bi, ipak, ubrzo zgasnula, i opet su se, kada bi se oči priviknule, mogli vidjeti zvjezdani odsjaji na stropu, tom kupolastom, nebesko plavom svodu. I ponovno bi se, negdje s kraja ove nepregledne podzemne dvorane, raširila uobičajena tinjajuća zrakasta svjetlost, poput zelenkaste mjesečine koja uporno oponaša sunčev sjaj.

* * *

Po zidovima s kojih se ljuštio ljubičasto-modri malter, i tamnim zastorima iza kojih su se krili prolazi u daljnje prostorije, sjene radnika vodile su svoj život u divovskim razmjerima. Oslobođene skvrčenih tijela svojih izvornika, sjene su se miješale i lebdjele u nečujnom grohotu. Njihova neprestana pokretljivost - njihovo nepredvidljivo urotničko okupljanje na jednom mjestu, a na drugom mjestu njihov groteskni snošaj - dovodila je radnike u stanje ispunjenosti, u stanje potpuno besmislenog samozadovoljstva. Užarenost alata, pa time i prstiju i obraza ljudi koji su njima upravljali, oslobađala se i plamsala na zidovima. I stvarno, blagdanima je rukovodstvo, iz tko zna kojih razloga, mijenjalo tamne zastore i širilo bijele; kao da je u pitanju praznik sjena! I sami stupovi koji su se granali prema svodu dolazili bi do izražaja, bacajući svoje zrakaste sjene, tvoreći na zastorima oaze palmi, koje su već samim svojim uprizorenjem gasile žeđ i oslobađale zadovoljni mrmor u radnika, sladostrasni mrmor koji se širio dvoranom u valovima i ugodno mreškao otupjelu svijest svih onih koji su neutješno ispijali galone vode.

* * *

Trebale su mu godine, kako mu se činilo, da nade nekakvo pravilo, načelo po kojem egzistira uz ovu tvorničku pokretnu traku.

Približavao se kao i svi, vrlo polagano, nečemu što su radnici zvali béka, žaba na mađarskom. Već pri prvom spomenu te riječi osjetio je njezinu „istinitost“: smrad truleži, upravo žabokrečine, izbijao iz mračnog čvorišta prema kojemu se polagano kretao.

* * *

Gađenje me polako ispunjavalo do rasprsnuća, vidio sam kolege ispred sebe kako povraćaju. Što je bio naš zadatak ovdje? Gdje je Sonja? Gdje je Sonja!?

Prošla mi je kroz glavu bogohulna misao da je taj mrtvački smrad kome se približavamo, smrad njezinog leša; svi mi ovdje, beskonačno ga opslužujemo i oplakujemo.

Ali, zbilja je sivlja - znao sam to. Ne postoji nikakav smisao koji nas pokreće, raste samo trulež. Sada već, znoj se lijepio za moju kožu poput žablje sluzi, svaka kap bila je poput malene žabe krastače koja mi polako gmiže niz leđa da bi nestala u moje anusu. Pokušao sam se ubiti, izaći iz svoje kože, ali samo sam povraćao, kao i svi oko mene.

Tiha užad, kablovi, žice - bili su jedina utjeha. Njihovo neprestano kretanje; letjeli su kablovi nad nama, bešumni i hitri poput noćnih životinja. Njihov splet naznačivao je postojanje dizalica, drugih katova, drugih prostorija. Kada bi se tom sveopćem pogonu oteo zvižduk, osjetili smo kako se ruše sve te žičane zavjese i povlače i nas sa sobom, ali umjesto signala za uzbunu, začuo bi se tup udarac, zaustavljanje, muk i ponovno kretanje, klisko i sigurno. Nastavili smo s našim udaranjem, čađ je ponovno padala na svaki naš pokret. Bez riječi i tupo, gledali smo jedni druge, u mišice, bedra, slušali teški dah naših susjeda dok ne bi čuli isti takav, svoj. Polagano smo umirali.

* * *

I napokon, pred žabom; béka preda mnom. Bio je to, ustvari, samo jedan nakatranjen, razjapljen stroj golemih razmjera. Zadaća nas koji smo, nakon toliko iščekivanja, dospjeli do njega, bio je zalijevati ga strojnim uljem i nekom sluzastom masom, koja je zaista podsjećala na žabokrečinu. Iz otvora, u koji su se spuštale skupine odabranih radnika, izbijala je paklena zelena svjetlost: njezin kristalno čisti sjaj podsjećao me na odraz mjesečine, kada bi led ugušio jezero na Paliću. Nauljeni pogonski klip, dizao se i spuštao savršenom

lakoćom, kao da vesla u praznom. Kada bi stroj radio punom parom, dva golema kotača, čiji je promjer možda mjerio i deset metara, namatala su i razmatala u glavčinama dva debela čelična užeta. Obično bi to bilo kada bi se platforma s grupom radnika spuštala u grotlo stroja.

* * *

I napokon, pred Sonjom, Sonja preda mnom na čelu jedne skupine radnika. Iz njenih očiju izbijalo je melankolično ludilo, pomirenje.

Opraštaš mi? - izrekao sam konačno rečenicu za koju sam živio.

Kimnula je u znak odobravanja i pružila mi ruku. Popeo sam se s njom na platformu i žaba nas je ubrzo progutala.

* * *

Vani, sustigao sam je, nježno obgrlio i s osmijehom preuzeo vodstvo. Padao je gusti, meki snijeg. Odlučio sam je odvesti svojoj kući. U mojoj radnoj sobi nalazi se crepana peć, ugljen već u njoj, samo ga treba zapaliti. Prvo ću joj pokazati svoju kućnu biblioteku: Rilkea, Kafku i Bertolta Brechta na njemačkom, to sigurno nije vidjela. A onda će mi možda dopustiti da je zagrlim i poljubim, pa možda i prespava kod mene.

29. novembar

Gospoda Esztera već je odavno prešla pedesetu i prestala brojati svoje godine kada su na njena vrata pozvonila dva čuvara reda. Tako je barem ona nazvala ta dva prilično neotesana mladića, koja su joj bez ikakvog uvoda uručila papir na kojem je pisalo da je očekuje saslušanje u subotičkoj sinagogi, 29. novembra 1949. godine, u 8 sati navečer. Iznenadio ju je takav večernji poziv, svašta je već doživjela od ove vlasti, ali pozvati staru ženu - koja je u to vrijeme već kunjala u svojim perinama - na razgovor, u tako kasne sate, bio je stvarno beozobrazluk. Prekrstila se i zahvalila na pozivu.

Najčudnije u svemu tome bilo je mjesto sastanka. Sinagoga je već dvije godine bila zatvorena za građanstvo. Ono malo Židova, koliko ih je nakon deportacije 6.000 subotičkih građana u Auschwitz, ostalo u gradu, uglavnom je promijenilo nacionalnost, ako im već jugoslavenski komunisti nisu presudili, ubili ih ili prognali kao ostatke buržoazije. Gospoda Esztera oduvijek se osjećala kao Mađarica, usprkos svojim židovskim korijenima. Ali odgojena je kao Mađarica i taj je svoj identitet branila sa strašću na kojoj su joj zavidjeli i mnogi subotički Mađari.

I datum joj je bio čudan, bio je to jedan od najvećih jugoslavenskih praznika, Dan Republike. Na taj dan nije se radilo i već je gomila poduzeća bila nazvana po njemu: 29. novembar bio je poput 1. maja ili 8. marta, dan posvećenja nove države i radnog naroda Jugoslavije. Gospoda Esztera u svakom slučaju nije bila dio tog naroda i možda je to odredilo datum, pomislila je.

* * *

Obukla je te večeri svoj najljepši kostim i krenula prema centru. Pješice, trebalo joj je barem dvadeset minuta, pet minuta više od njezine uobičajene, svakodnevne šetnje. Gugutke, skrivene u visokim krošnjama gelegunja, pratile su svojim pjevom svaki njezin korak. Učinilo joj se kao da se opraštaju od nje, ali nije se predala tom raspoloženju. Naučila je već živjeti s melankolijom; osjećaj prolaznosti bio je njezin temeljni osjećaj, dubok i jasan. Grad je bio potpuno pust, vjerojatno se negdje slavilo, ali ne u ovom kvartu. Bilo je kao za vrijeme policijskog sata, točnije: kao da su uklonili sve svjedoke njezina prolaska.

Kraj sinagoge već su bila parkirana dva automobila, mala skupina ljudi šutljivo se okrenula prema njoj kada im se pojavila na vidiku. Pomislila je kako je sada svi promatraju kroz čipkastu, srcoliku secesijsku ogradu; tako uokvirena, mogla je svakome predstavljati uspomenu na staru ljubav i imati počasno mjesto u njihovom spomenaru. Čudna predstava!

Vjerojatno je ta misao bila razlog zašto im je samouvjereno pružila ruku i pozdravila s dobra večer, drugovi. Nije dobila odgovor, samo niz smušenih pokreta, po automatizmu, ispruženu ruku. Vrata sinagoge bila su otvorena i, prije nego što su ušli u mrak, jedan od vozača pritjerao je automobil do samog ulaza i ostavio ga upaljenog, s farovima koji su djelomično osvjetljavali unutaršnjost svetišta.

Nikada nije bila u sinagogi i ovo škrto osvjetljene učinilo je da se osjeća kao u nekom potonulom, izmaštanom svijetu. Kao da su je gurnuli na dno jezera, stilizirano raslinje u plavičastim i zelenkastim bojama nadiralo je sa svih strana u prijetećoj ornamentalnosti. Teško je disala, a oči joj se nikako nisu mogle naviknuti na svjetlosne topove.

Začula je glas kraj sebe.

- Kako to da vi niste bili u koncentracijskom logoru?

- Je li to sav moj grijeh? - odgovorila je nervozno.

- Ovdje mi ispitujemo.

- Ja sam Mađarica, nisam Židovka.

Smijeh.

- Znamo mi dobro tko ste vi. Pozvani ste ovdje kao posljednja zakonita nasljednica firme Hartmann és Conen Rt., najveće firme za preradu mesa u široj okolini, firme u kojoj je većinski kapital bio židovski.

- Otkako se rat završio živim u jednoj sobi, s dvije bunjevačke obitelji, koje su također protjerane sa svojih posjeda. Nemam gotovo ništa, sve ste nam uzeli. Što još želite od mene!? Sve ste nam uzeli!

Nitko joj nije odgovorio. Čula je samo neko meškoljenje, izgleda da su njezini isljednici mijenjali pozicije. Onda je, međutim, negdje iz mraka odjeknuo glas, kao da se rabin digao iz mrtvih. Ostavili su je na svjetlu kao Mesiju, gledala je u mrak sinagoge i začuđeno slušala kako je taj komunistički rabin moli za uslugu.

- Drugarice Esztera, mi možda tražimo previše od Vas, moguće je da nam i ne želite izaći u susret, iako sama činjenica Vašeg odaziva govori da želite suradnju, da ste razumno i odgovorno biće. Usluga koju molimo, konkretnije, zahtijevamo, traži veliko odricanje, u prvi mah možda nerazumljivo, ili samovoljno, ili pretjerano rigorozno, ali vjerujte da iza toga stoje široke mase neposrednih proizvođača, naš radni narod u Subotici. Bilo bi nemarksistički i naivno, štoviše brzopleto, fetišizirati ili mistificirati kontekst iz kojeg se rađa ta naša molba, ta naša potreba, ali ako se ne može govoriti o objektivnoj nužnosti, može, ipak, o zakonima društvenog razvoja na koje je proleterijatu ukazao Marx; ti zakoni daju nam snagu da istrajemo u zaštiti socijalističke svojine od lopova i pljačkaša narodne imovine, od svih štetočina i nenarodnih elemenata. Sada kada je eksploatacija u našoj zemlji ugušena, vrijeme je za suptilnije odluke, i mi smo, budimo samokritični, prošli kroz fazu stravičnog otuđenja od društva, takoreći, bila je to kao neka dječja faza autofetišizacije, ako me razumijete, skoro da smo i mi počeli balzamirati naše narodne heroje i rukovodioce kao Staljin Lenjina, a sve to dovelo je do stanovite moralne hipokrizije među našim rukovodiocima, kao da se tražila neka ersatz-religija za narodne mase, iako je proces razotuđivanja već, usporedo, na nekom drugom, slabo vidljivom kolosijeku, je li, započeo. Ovo vrijeme, rekoh, traži suptilnije metode koje bi dovele do praktične izgradnje socijalističkog društva, a ta izgradnja mora proći kroz svakog pojedinca, mora se pounutriti, moraju se individualizirati socijalistički moralni principi. Postoje među nama rigorozni aktivisti, znate, oni koji se žderu zbog svakog beznačajnog propusta, znate, oni koji vječito preispituju svoju valjanost, ili podobnost, ili spremnost, kao da su moralni principi usađeni u nas, i kao da ne ovise od konkretnih okolnosti. Znamo, drugarice Esztera, da ste Vi jedna savjesna osoba, osoba svjesna patnje koju je Vaš narod prošao zbog egoizma pojedinaca, kapitalista kao što su bili Hartmann i Conen, znamo ujedno da Vas naša molba dovodi do stanovitog konflikta između obiteljskih dužnosti i dužnosti prema domovini, ali potrebno je sve podvesti pod jedan općenitiji moralni princip i stvar je riješena. Potpišite papir kojim se odričete prava na imovinu firme Hartmann és Conen Rt., kao jedina preostala nasljednica, i napustite konačno našu zemlju u

roku od mjesec dana i mi ćemo Vam biti zahvalni. Vaš opstanak u našoj sredini predstavlja prepreku razvoju našeg socijalističkog društva, prepreku razvoju mesne industrije u našem gradu, i mi ćemo morati povući drastičnije mjere, ukoliko ovaj naš razgovor ne završi pozitivnim ishodom.

Esztera je zanimala pred dužinom ovakve argumentacije. Trebalo je sabrati posljednje ostatke dostojanstva među ovim banditima.

- Ali kamo da idem, možete li mi savjetovati?

Umjesto odgovora, jedan od njih, s beretkom i naočalama, istupio je pred nju s papirom i penkalom. Sjeli su u prvu od klupa koju im je nudila sinagoga. Iznad svog mjesta za potpis, Esztera je u polumraku mogla pročitati samo frazu koju je već čula: razvoj mesne industrije u našem gradu. Uspravila se i osvrnula prema publici, nejasnim siluetama koje su se rastakale u svjetlu farova:

- Ako je za meso, onda može - rekla je, potpisujući se, glasno i ironično. - Nisam ga vidjela godinama.

Ustala je i poklonila se. Njezin potpis dobio je gromoglasan aplauz od koga je sinagoga ječala još dugo nakon što su svi akteri ove pogodbe napustili scenu.

Vereš

1.

Nakon određenog vremena - ili je sada već bolje reći: neodređenog!? - počeo sam gubiti sate i sate na probleme tipa: Budimpeštanac, Budimac ili Peštanac? Što bi, naime, bio pravi naziv za ove ljude oko mene - te moje privremene sugrađane? Taj problem dobivao bi neslućene dimenzije kada bih metroom s Deákovog trga (dakle u Pešti) krenuo na drugu stranu Dunava, k željezničkom kolodvoru Déli. Jer: na kojoj stanici izlaze Peštanci, a ulaze Budimci - prije ili nakon prolaska preko/ispod Dunava!?

Mislím, Sorosev novac zaista nije nikada bio besmislenije potrošen! Istina, sve svoje studentske zadatke rješavao sam revnosno, engleski usavršio do perfekcije; ali kad bih se našao vani, na ulici, ronio sam bez daha mutnim dubinama mađarskog mrmora, kvrčio se i smanjivao do veličine točke u upitniku: Budimac ili Peštanac? Pešta je prekrasna - pisao sam na razglednicama koje sam slao kući - Dunav širok, a Gellérthegy visok. Nakon toga se više nisam javljao kući razglednicama. Postao sam Peštanac. Budimčević! Srećom, uz redovite stipendijske rate i osiguran smještaj, sva moja egzistencijalna briga svodila se na izbor jeftinog a kvalitetnog (kao da sve što se reklamira velegradskoj gomili nije unaprijed i jeftino i kvalitetno!) menija.

Od svih nacionalnih restorana sa samoposluživanjem brzo sam se odlučio i navikao na kineski. Ovisilo je sad samo o snazi i vremenu koje želim potrošiti na šetnju, hoću li ići u Kínai fal, Kínai nátha, Shangai ili u Aranysárkány. Hrana je posvuda bila istog ukusa: blaga slatkoća riže, sojina umaka, umiješanih jaja i raskuhane mrkve odlično se slagala s blago rečeno neodređenim okusom tofua ili pilećeg mesa. Pa to i jesam ja - ta nepodnošljivo bljutava slatkoća - govorio sam sam sebi u trenucima očaja.

Ipak, s vremenom prevagnuo je Aranysárkány (Zlatni zmaj). Naime, čekajući jednog dana red za svoju omiljenu porciju riže s jajima, tofuom i ukiseljenim izdancima bambusa, čuo sam poznatu psovku, psovku na svom jeziku. Osvrnuo sam se, mladić za kojeg sam do sada mislio da je 100% Mađar velikom žestinom nizao je različite moguće hrvatske nazive za spolne organe netremice zureći u plafon!

Pokušavao je, čini mi se, ublažiti time neku meni nevidljivu, ali konkretnu bol.

- U čemu je problem, zemljače? - doviknuo sam mu.

Kao da je naš hrvatski usred Pešte sasvim normalna stvar, odgovorio mi je pogleda i dalje prikovanoga za strop:

- Ma, u kurac, vrelom sečuanskom juhom natopio sam cipele, bolje bih prošao da sam ih stavio u peć!

Vrata su se u pozadini otvorila i mladić po imenu - kako ću ubrzo saznati - Vereš, nestao je u mraku.

2.

U Aranysárkány obično sam odlazio na ručak, oko dva. Nisam se odmah gurao u red, ranac s bilješkama i literaturom stavio bih na prvi slobodan stolac u malenoj pozadinskoj prostoriji; tamo su bila postavljena četiri stola s četiri stolca. Za pultom su se uvijek izmjenjivale po dvije osobe: osim Kineza, radila je tu i jedna Indijka, a među njima, eto, i naš Vereš.

Ali, svaki dan, premda su se jela na meniju mijenjala, mirisalo je isto. U prvi mah, činilo se, nešto pikantno i privlačno slatkasto je u zraku, a onda, kada bi čovjek sjeo za stol, obuzeo bi ga osjećaj ispraznosti, bezesencijalnosti, kao da je svaka od tih namirnica na svom putu od Kine do Mađarske prošla nekakav istočnoeuropski dezinfekcijski laboratorij.

Druga je priča, pak, čistoća koja je vladala u restoranu; čistoća bez sjaja. Čistoća što se uvlači u kožu, isparava iz keramičkih pločica kao u nekoj kupaonici i glača čela i zidove. Ta vrlo prizemna čistoća, racionalna i neumitna.

Nije bilo glazbe, gosti su jeli u tišini. Nije se čak ni pušilo, samo su oblaci pare nad dubokim i četvrtastim posudama s hranom ispunjavali prostor. Nigdje nije bilo prozora. Zbog toga su neki sjedili isključivo na neudobnim visokim stolcima - „u izlogu“. Ja sam se držao svog kutka, meni su bili dovoljni prozračno zvonki kineski glasovi koji su me oslobađali iz zagušljivog kaveza mađarskih riječi oko mene, onog Jó napot... Tessék... Ez nagyon finom, ez is, ez is, hogyne... persze... Jó étvágyat.[1]

Vereš bi dobacio koju riječ u trku, ipak, ništa u njegovoj hitnji nije pokazivalo da radi s Kinezima. Ništa nije usvojio od njihove

ravnodušne ljubaznosti; dapače, bio je kao netko tko među svima nama traži masku koju je nepovratno izgubio.

Nakon riža-tofu-jaje-soja umak kombinacije na 2-3 načina, zurio sam u prazno uz zeleni čaj. Listovi zelenog čaja debeli kao gusjenice dizali su se s dna čajnika kada bih dolijevao tekućinu u svoju malenu bijelu šalicu, prekidajući i ovako tanki mlaz. Sa svakim gutljajem mojom nutrinom širio se cvjetni mir.

Vereš bi mi u tim trenucima spokoja dobacivao besmislice:

- Psi laju, a ti kunjaš zemljače!
- Pazi da ne paneš! (bez „d“!)
- Ehej, ne klepeći nanulama!

A kad je bio posebno raspoložen, zapjevao bi mi „na uvce“ mađarsku dječju:

- Hull a hó és hózik-zik-zik, Micimackó fázik-zik-zik...[2] - o Winnie-u Poohu koji se smrzava.

Morao sam upoznati tog Vereša, jednog dana. Jednog lijeepog dana; osmjehivao sam se stavljajući ranac na leđa! Szia, (Bok, zdravo) Vereš!

3.

Nešto sam se duže zadržao toga dana u Széchényijevoj knjižnici - u Aranysárkány sam stigao tek oko četiri poslijepodne. Pomislio sam, sad ću dobiti same ostatke ostataka, međutim, sve je bilo kao i inače, kao da je podne: pune posude vrelih kineskih specijaliteta, opojno slatkasta, pikantna para u zraku, ljubazna, kruta, zakrabuljena kineska lica... Samo Vereša nije bilo. Njegova je smjena očigledno završila.

Kao da su znali da sam - po svojoj logici - gladniji nego inače, posluga mi je zatrpala tanjure kuhanom rižom i salatom. Hitro sam sjeo za stol i bacio se na posao.

Kad su mi od ljutog umaka izbile prve graške znoja, pojavio se iz neke meni nepoznate - odnosno s moje strane do sada nezamijećene - prostorije, glavom i bradom moj Vereš. Uputio se ravno k meni; bez ikakvog pozdrava i pitanja sjeo je za stol.

- Imamo sreće da postoje ovi Kinezi - rekao je glasno, kao da će Kinezi razumjeti njegov hrvatski. Onda je zašutio, čekao da pojedem, pa da nam njegove kolege donesu čaj.

No, Verešova priča počela je prije nego što se čaj smlačio u našim šalicama:

- Pobjegao i ja, kao i svaki „građanin Srbije“ koji je imao nešto u glavi! Ja, istina, i nemam baš puno, a i to malo popit će mi ovi Mađari.

- Čekaj, pa to su tvoji, Vereš je mađarsko prezime, ti si neki vojvođanski miks, ili si čisti...

- Ma čisti Hrvat, ja se pišem sa „š“ na kraju: ne kako Mađari pišu, bez kvačice.

- E - ali, reče onda cinično - ovdje ja jesam Mađar, za sve osim za tebe, he!

Vojvođanski Mađari od rezerve su se spašavali kako su znali i umjeli, jer među srpskim ratnim rezervistima mogli su proći samo kao žrtveni janjci. Jedan od putova koji donosi spas bio je ilegalni (jer su srpski policajci o tome ipak ponešto znali) bijeg preko granice.

- Ja sam bježao preko Kelebije, s prijateljima Mađarima. Oni su već svi imali nekoga prijeko, tko im je opisao postupak. I nije to bila prava bježancija, budući da se sve odigravalo u Krausovoj režiji... Mihajlo Kraus, carinik. Čekao je na točno određenom mjestu i naplaćivao prijelaz. Te noći, satima smo se probijali pješćanim utorima po Kelebijskoj šumi. Krausa smo našli tek kod jedne zabačene čeke. Taj Kraus, to ti je jedno koščato strašilo, lica spaljenog nekom paklenom kiselinom; ima golemi nos u čijem korijenu čuče žute oči. Najveće nam je poniženje bilo čekanje na pregled, i to u strogom redu - graktao je čim bi se netko mrdnuo! Prva stvar, naravno, bio je novac, uzimao je sve, minimum hiljadu maraka po glavi. Veća svota samo je skraćivala vrijeme pregleda i povećavala uljudnost komunikacije. A skidao je do gola, provjeravao svaki dokument koji smo ponijeli sa sobom, svaku stvarčicu koju smo imali, i sve to onda baca na gomilu (satovi, lančići i slično, završavali su, dakako, na posebnoj hrpi). Radio je bez mnogo komentara, rutinski i precizno kao mesar; mi smo bili njegove polutke za šverc u Mađarsku. Iako smo već znali što slijedi, oteo nam se glasan jecaj kada je tu gomilu najosobnijih stvari hitrim pokretima, uz pomoć dva mlada vojnika, prelio benzinom i zapalio. Osvijetljen tom lomačom, naš anđeo uništenja prokleo nas je jednim glasnim: A sad, pokupite svoja odijela i gonite se! Dali smo se odmah u trk, kao da

nam je za leđima vojska krvoloka. Jedno vrijeme, kad smo izbili na čistinu, puzali smo po smrznutim pašnjacima i oranicama. Trebalo nam je sad biti nevidljiva sve do Pešte! Srećom, u blizini Tompe, prvog mađarskog naselja koje nam je bilo na putu, omotala su nas trake magle i dima. Svitalo je, i tek tad osjetili smo hladnoću zimskog jutra, zajedno s umorom. Korak nam je zapinjao. Miris paleži gušio nas je sve jače i na nas je pala neka sablasna gluhoća s prigušenom jekom krikova. Osjećali smo se kao zločinačka banda, kao neki četnici koji njuškaju po netom spaljenom selu. Očekivali smo pucanj, zasjedu.

Prve znake života spazili smo u dvorištu jedne luksuzne, očigledno nedavno nadograđene kuće. Seljani Tompe, naime, odnedavno su se riješili motike i postali trgovci - zahvaljujući embargu kojim je srpski lonac poklopljen, ovo selo pretvorilo se u trgovačku meku. István i ja pristali smo da budemo izvidnica našoj izbjegličkoj skupini. Polako smo se prišunjali ogradi i osluškivali šištanje - ubrzo nam je bilo jasno - plinskog bacača plamena. Nekoliko muškaraca u gumenim crnim čizmama, sa šubarama na glavama, gacalo je po lokvama svježje krvi. Razapinjali su jednu golemu ubijenu krmaču, dok joj je neki muškarac u isflekanom bijelom mantilu palio dlaku plamenom. Miris opaljene svinjske kože, shvatili smo, bilo je ono što nam je sjelo na želudac i utjeralo strah u kosti.

Kocám, kocám - plakala je djevojčica iza majčinih leđa - szegény kocám, leöltek most téged, leöltek...[3]

Već do večeri, raspršili smo se - kud koji mili moji - po Mađarskoj. Zazirali smo jedan od drugoga, kao da smo svi bili sudionici nekog krvavog zločina. U Tompi su nam dali jesti i piti: nisu štedjeli sa svježje pečenim iznutricama i mladim vinom. Uputili su nas na neke adrese u Segedinu, Kecskemétu, Budimpešti - i to je to. Raspršili smo se.

Ja sam idući dan, u vlaku, sa strepnjom zamišljao Peštu. Išao sam prije na koncerte u Fekete lyuk i Tilos az Á...[4] a sada sam samo smrznuta, beskrvna polutka. No za Mađare smo svi, pa bili mi Mađari iz Vojvodine, Srbi ili Hrvati, bili krvavih ruku. I primali su nas kao nekakve prljave crkotine.

Vereševa kolegica, Kineskinja izdužena, blijeda lica, donijela nam je novu turu zelenog čaja; kao da postoji točno pravilo, trenutak kada se to radi. Krajičkom oka uputila mi je znakoviti smiješak, kao: i ona zna kakav je Vereš i koliko je duga njegova priča.

- Budimpešta je bila ispunjenje svih mojih želja, u trenutku kada mi nije bilo ni do kakvih želja. Htio sam samo nestati u ovom gradu, a opet NE-UMRIJETI! Neprestano sam kružio oko Oktogona, zavlacio se u uvijek mračnu Dohány ulicu, beskonačno hodao uz Dunav, gore-dolje. Kružio sam danima po gradu, bez ikakvog utočišta. U početku sam spavao u ateljeu jednog slikara iz Sente, Zoltán se zvao; dali su mu potkrovlje neke napuštene tvornice elektromotora. Sve je bilo razbijeno unutra, propuh me izluđivao, samoća još više, jer Zoltán ustvari nije radio ništa, bio je konceptualist - kako mi je objašnjavao - a koncept mu se svodio na apstinenciju od stvaranja, od ostavljanja bilo kakvog traga o sebi. Meni je bilo bitno da ne navodi nikoga na moj trag, tako da smo se lako sporazumjeli. No, njemu je svaka riječ bila problematična, sve je to bilo stvaranje, je li, a odlazak na WC da ne spominjemo!

Ipak i ja sam u nekoliko navrata morao dati svoje podatke; koncentrirao sam se na mađarski izgovor svoga prezimena:

- Vörös?
- Vörös!
- Magyar vagy szerb?
- Magyar!

Budimpešta je bila moja luka. Zadah češnjaka i mljevene crvene paprike, neopisiva buka prometnih ulica s nijemim ljudima po trotoarima. Gegao sam se pustim uličicama, njuškao oko jazbina iz kojih su izbijale alkoholne pare i zapasi toplog ljudskog mesa. Mutna, obojena stakla skrivala su otužne podrume i vibrirala od cvileža mađarskih ciganskih pjesama i žamora odurnih muških basova. Vino je bilo preslatko, izazivalo je mučninu, jednako kao umobolna šminka uličnih koketa i poleguša. Ne, ne možeš, dragi moj- sto puta mi je pijano rimovao za šankom, moj premladi, pokojni prijatelj Daca - ne možeš nestati među njihovim nogama, čak ni uz obilnu podršku margarina RAMA...

Ja sam ipak imao sreće, jedne večeri zabio sam se u Anikó, djevojku crvene kose i bijele kože... Zvao sam je Anikó, po

omiljenom siru iz djetinjstva, bila je to neka vrsta sočnog, a opet pod zubima gumenog škripavca. Sir je bio bijel do bola, baš kao moja prijateljica, gumena Anikó. Bila je pravo otjelovljenje muške fantazije: porculanski anđelčić koju je svatko od nas, po poprilično niskoj cijeni, mogao draškati i cupkati u krilu... Ali prije svega, bila je poput gume, neranjiva, nedodirljiva; nezainteresirana za život do te mjere da sam je morao slijediti u tome. Privlačio me život bez pravog tjelesnog užitka, čisto nijemo zajedništvo otupjelih egzistencija.

5.

Te večeri - kad mi je otvorila vrata jednog zaista skrajnutog sobička u njezinom stanu, namjestila krevet, i na brzinu, u letu, pokupila svu paučinu koja joj je bila nadohvat ruke - objasnila mi je odmah da ćemo se nas dvoje i dalje viđati samo u gradu; stan u koji me dovela „carstvo“ je - naglasila je to s ironijom - njezine mlađe braće, Árpáda i Géze, odnosno, zaboravi ta imena, sjećam se kako se smrknula u tom trenutku, i zovi ih samo: Hartmann i Conen. Uostalom, oni su te već „snimili“ i uskoro će se oglasiti.

Tako je i bilo, ujutro sam na podu našao papir sa starinskim pečatom: Hartmann és Conen Rt. Na papiru je, na prilično lošem mađarskom, pisalo niz budalaština, nešto tipa kućnog reda, a između ostalog, ponovno je istaknuto da se dva brata imaju oslovljavati isključivo s Hartmann i Conen, nikako drugačije i nikako ne nekakvim primitivnim mađarskim imenima! Sjećam se da mi je taj dan u glavi neprestano zujalo od glagola kojim su braća „uljudno“ repetirala svoje djetinje zapovijedi: méltóztassék, méltóztassék, méltóztassék...[5]

Malo sam prošetao po kvartu. Ulicu-dvije, i već sam se našao na golemom gradilištu; očigledno je ovaj kvart prastarih najamnih zgrada - bérhdzák - napokon zauzela građevinska mafija. I naša zgrada već čeka red na rušenje. Stajao sam ponovno pred njom i odmjeravao je. No, prvo treba pasti nečija krv, mozgao sam, tražeći uzbuđenja.

Uostalom, što sam ja o svemu tome znao. Kraj mene su prošitale dvije crne glave: Szia Vörös, Zdravo Vereš, ostao je tek odjek pozdrava za njima. Zdravo, Vereš!? - iznenadio me jedan od klinaca, gdje su naučili naš pozdrav?

Pošao sam za njima. Zgrada je vonjala po mačjoj mokraći; velika drvena vrata ležala su izvaljena kraj stubišta u smeću. Zidovi su bili ispisani ugljenom. Ako postoji nikotinska boja, bila je posvud. Sve se gušilo u toj popušenoj boji. Nastavio sam potragu za H&C, sve u nadi da će me odvesti do nekog štednjaka i džezvice pune zlatne, crne tekućine. Dajem kran za kavu! - vikao sam po stubištu. Kran za kavu!

I zaista, dvije crne glave pojavile su se iznad mene, kat iznad. Samo nas prati, Vereš, gyere ide[6] - dođi ovamo, doviknuo je jedan na mađarskom. Samo za nama - doviknuo mi je drugi na hrvatskom, kao da želi potvrdu da ću se odazvati. Išao sam za njima, prateći bat njihovih koraka; oni se, međutim, nisu zaustavili sve do potkrovlja.

Kad sam se našao gore, u još većem mraku, svi šumovi su zamrli. Hartmann, Conen, vikao sam i glas mi se u izobličanim modulacijama širio potkrovljem. Umjesto dječaćkih glasova, začuo sam nešto kao zapeti, sputani lepet krila. A onda mi je do kostiju prodro stravičan ptičji krik. Stao sam kao skamenjen. A onda sam se ja proderao: Árpád, Géza, ma šta vi radite tamo gore!? Gdje ste vas dvojica!? - bio sam stvarno bijesan. Vikao sam im svašta, da ću im razbiti glave.

Začuo sam smijeh. Ajde, Vereš, dođi, šta se bojiš - reče jedan, opet na hrvatskom. Vidio sam mu siluetu u škrtoj svjetlosti koja se probijala kroz krovnu konstrukciju. Došao si u pravi čas, Vereš - začu se glas drugog - možda ti znaš nešto što mi ne znamo...

Napokon sam došao do njih. Nisu se ni osvrnuli, bili su previše zaokupljeni. Čučali su oko nekog stvorenja koje je sklupčano ležalo na podnim daskama i odmah mi je bilo jasno da je samo taj stvor mogao proizvesti onakav stravičan krik. - Tu su, u zraku - nastavi jedan podsmješljivo, a opet kao da govori sam sa sobom - tu su, u zraku meke i ljepljive žene, ljepše i bolje od tvoje proklete Anikó, Vereš, Vereš!!! - Nemam ja ništa s Anikó! Ti... - već sam ga htio klepiti, kad ugledah napokon tu pticu, sapetu, krvavu pticu. - Pitao sam ih što im je to. - Pa sova, zar ne vidiš!? - rekli su u glas. Bili su očito ponosni zbog toga što mi je mogu pokazati. - To je vaša sova? - pitao sam ih, a mali kreteni su se samo smijali. Naša, naša, ali crknut će Vereš, uradi nešto, nemamo hrane za nju!

Pogledao sam sovu malo bolje. Netko joj je izvadio oči. Samo svježije meso - rekao sam bez razmišljanja. Bio sam tako zabezeknut, da sam izgubio kontrolu nad situacijom. Onda me jedan od njih dvojice udario šipkom po glavi, pa sam izgubio i svijest.

6.

Izašli smo na cigaretu. U Aranysárkányu se nije smjelo pušiti. Vereš je zbijao nekakve šale na svoj račun, ali ja sam sve slušao na pola uha. Vani je bilo bučno i živo. Već je bila večer, farovi automobila premrežili su svojim svjetlosnim snopovima gradske ulice. Ženske bunde ostavljale su oblačiće parfema za sobom; udisao sam ih rastreseno skupa s dimom jeftine Verešove cigarete.

Unutra nas je već čekala nova tura čaja. Okrenuo sam se zaljubljeno prema našoj Kineskinji, ali u mene je samo tupo zurio jedan od besposlenih kuhara iza pulta.

- Probudio sam se sljedećeg jutra, u nekoj drugoj sobi, uskoj i mračnoj, vezan za krevet, s neizdrživim bolom u glavi i nogama. Jedna noga bila mi je u krvi; bol nije bila jaka, ali je peckalo. H&C ušli su brzo i razdragano, školske torbe bacili su daleko u kut. -Hoće, sova hoće tvoje meso! Spasio si nas!!!

Vjerojatno sam im na to nešto opsovao, ne znam što sam drugo mogao. Ej, oni su odrezali dio moga nožnog lista i dali ga sovi!!!Bez brige Vereš, opusti se, imamo mi kemije za tebe, ništa te neće boljeti ni idući put! Moramo te održavati, svježeg i zdravog!

A tako je i bilo, uspavljivali su me jastukom koji je bio natopljen nekom gadnom kemijom - uvijek mi se činilo: sad da će me ugušiti. Bio sam vezan i nemoćan. Budio sam se u stravičnim bolovima, ako se uopće može nazvati buđenjem to bunovno stanje u kojem mi je bauljala svijest. Neprestano mi se vraćala jedna klavirska tema, u sto pokušaja, kao da je netko dijete vježbalo BartókoveMikorokozmose, ili naprosto sviralo dječju: Boci, boci, tarka, se füle, se farka... Ti su se zvukovi sudarali, kao da se u isti mah stotinu mačaka bacalo na klavir, osjećao sam kako vonjaju, na kraju krajeva, mora da su kružile tu, oko moje lešine, očekujući svoj komad, trenutak Hartmannove ili Conenove milosti, nepažnje; glavinjao sam ponovno kelebjskim pijeskom, po mrtvim vinogradima, u mrzлом mraku, nitko mi nije mogao pomoći, nikakvo zakopano vino ili rakija za zaruke, a ipak sam rio, bijesno i bjesomučno rio po tom pijesku, no, sve na što

sam nailazio bili su samo odvratni kukci, rovcii, ali oni su bili mamac za somove i kečige, a ne za mene; oko mene bili su Kinezi - vi jedete rovce!!! - vikao sam im iz kreveta - vi ih sigurno jedete, i pržene, i kuhane, sigurno jedete, jedete ih onim vašim štapićima - vikao sam iz kreveta.

Ne znam ni sam koliko sam dugo ležao u toj sobi, ali Kinezi su, vjerujem, već dugo bili tamo. Kad su prvi put ušli, nisu se uopće obazirali na mene, tko zna što su im napričali Hartmann i Conen, njihova deka kojom su me pokrili sigurno je već dobroano bazdila, natopljena gnojem iz mojih rana. Kinezi su se izgleda na svašta već navikli. Netko im je vjerojatno prodao ili unajmio stan, jer, toliko sam ipak znao: ovo nije bio dio Anikinog stana. Ta dva tvrdoglava zlikovca skrila su me ovdje jer je do tada taj stan bio napušten, ali sada s pojavom Kineza, H&C su iščezli.

Kad sam shvatio da sam ostavljen na milost i nemilost Kinezima, moj užas dostigao je vrhunac. Čuo sam ih kako otvaraju svoje goleme kofere i vade sjajna sječiva. Zmijske oči su im poput vatrenih iskrica pulsirale u mraku. Znao sam da komadićima ljudskog mesa začinjaju svoju bljutavu rižu, znao sam da njihove prčaste žute pse hrane ljudskim kostima, i znao sam da onda i pseta idu pod nož...

- Dobra večer, jó estét kívánok, Vörös úr[7] - prekine nas i priđe stolu jedan zaista vrlo maleni Kinez, savršeno odjeven, s uljudnim gestama. - Jó barátja?[8] - okrene se prema meni.

- Da, prijatelj iz Subotice - slaže Vereš, ne znam zašto.

- Drago mi je - pruži mi ruku Kinez. - Govorite mađarski?

- Pomalo - rekoh.

- Da, svi mi govorimo tek pomalo - reče ozbiljno Kinez. - Morali bismo se više potruditi. Ipak je sada ovo naša domovina. Ali vaš prijatelj Vereš je među najboljima. Drago mi je da smo ga baš mi izvadili iz škripca i dali mu posao. Mi Kinezi radimo za dva Mađara, ali znate - reče Kinez sa širokim osmijehom - Vereš radi za dva Kineza! To znači: $2+2=4!$ Zar ne?

- Tako je! - potvrdili smo u glas. Kinez nas je još jednom zadovoljno osmotrio, a onda se uhvati ruba svoga šešira.

- Ugodnu večer vam želim! - reče, a zatim hitro podigne poklopac čajnika - Nemate više čaja!? - s krajnjim će zaprepaštenjem. Slijedila

je eksplozija nerazumljivih glasova namijenjenih posluzi, zatim se još jednom okrene prema nama, blago se nakloni i izađe bez riječi.

Čaj je odmah stigao. Popili smo ga u tišini; i tako je sada već sve bilo jasno.

BILJEŠKE

[1] *Dobar dan... Izvolite... Ovo je jako fino, i ovo, i ovo, kako da ne... dakako... Dobar tek.*

[2] *Pada snijeg i snježi, a Winnie Pooh se smrzava...*

[3] *Krmačo moja, krmačo... jedna moja krmačo, zaklali su te sada, zaklali...*

[4] *Crna rupa i Zabranjeno Á (skraćeno od Tilos az Átjárás [Zabranjen prijelaz]*

- fora iz mađarskog prijevoda Winniea Pooha)

[5] *Udostojite se.*

[6] *Dođi ovamo.*

[7] *Dobra večer gospodine Vereš.*

[8] *Vaš prijatelj?*

Table of Contents

[Naslovna strana](#)

[Impresum](#)

[Prayer for Passive Resistance](#)

[Makovo zrno](#)

[Otac i sin](#)

[Car](#)

[U stocnom vagonu](#)

[Gyar](#)

[29. novembar](#)

[Veres](#)